

OVER TAAL

Interview: Gonnie Put

Het Standaardnederlands van taal-
professionelen

Een Deens acteur in een Europees
taalproces

Het Echternach van het talenonder-
wijs

Weg met de achterzetsels!

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

publishers

Jaargang 54, nr. 1, januari-februari 2015

Hoofdredacteur ■

Filip Devos

Redactie ■

Natalie Hulsen
Hanne Kloots
Albert Oosterhof

Vaste medewerkers ■

Hugo Brouckaert
Bert Cappelle
Bruno Comer
Fleur Deboutte
Sofie Gordts
Evelien Van Renterghem

Website ■

www.overtaal.be
www.facebook.com/overtaal

Richtlijnen voor auteurs ■

Ingezonden stukken voor de rubrieken Taalwerk en Dossier worden door drie onafhankelijke en anonieme beoordelaars gelezen en beoordeeld met het oog op publicatie. De beoordelaars kunnen leden van de redactie en/of externe specialisten zijn. De auteur ontvangt binnen uiterlijk twee maanden na inzending van zijn bijdrage bericht over wel of niet opname. Uitgebreide richtlijnen voor auteurs: zie www.overtaal.be.

Verantwoordelijk uitgever ■

Bruno Scheers
INNI publishers
(voorheen uitgeverij UGA)
Industrielaan 5
B-8501 Heule
T +32 56 36 32 00
F +32 56 35 60 96
E bruno.scheers@innipublishers.com
www.innipublishers.com

**Abonnementsprijzen
exclusief verzendkosten** ■

Jaarabonnement: € 34,12
Los nummer: € 8

Over taal verschijnt vijfmaal per jaar.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever vereist.

D/2015/0857/9 - ISSN 0774-2398

OVER TAAL

- 03** Interview
Gonnie Put: klare taal rendeert - Bruno Comer
- 06** Taalwerk
Hoe Vlaams is het Standaardnederlands van taalprofessionelen? - Johan De Schryver
- 10** Idioom & Co
Raar broodje - Joop van der Horst
- 12** Broodje taal
Zullen wij een sneeuwpop maken? - Sofie Gordts
- 14** Taalwerk
Achterzetsels: de spraakkunst uit ermee! - Bert Cappelle
- 18** Dossier
Een Deens acteur in een Europees taalproces. De zaak Alta Realitat s.l. / Erlock Films vs. Ulrich Thomsen - Isabelle Bambust
- 22** Taalkronkels
Het Echternach van het talenonderwijs - Filip Devos
- 23** Te boek
(On)mogelijk Nederlands - Filip Devos
De taal achterna - Filip Devos
Mediastudies - Filip Devos
West-Vlaams te boek - Filip Devos
- 27** Column
Stappen, slepen en slingeren - Hugo Brouckaert
- 28** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Gonnie Put: klare taal rendeert

BRUNO COMER

Stel dat een gemeentelijke dienst een brief vol 'ambtenarees' verstuurt naar een hele groep inwoners van die gemeente. De ambtenaren zullen overspoeld worden met vragen voor meer uitleg. Wanneer de brief in een duidelijke taal is opgesteld, zullen er veel minder telefoontjes zijn. De inspanning die er hoe dan ook nodig is om tot een klare tekst te komen, zal ruimschoots de moeite lonen. Sinds een dik jaar heeft juriste Gonnie Put een eigen bureau dat op dat vlak dienstverlening biedt aan de gerechtelijke wereld (advocaten, magistraten, notarissen, gerechtsdeurwaarders, juridische en fiscale adviseurs), banken, verzekeringsmaatschappijen en overheidsinstellingen. 'Bureau klare taal' is dus actief op het kruispunt van recht en taal, en helpt zijn cliënten om tot een heldere schriftelijke communicatie te komen.

Braakliggend veld

Na haar studies rechten en criminologie kende Gonnie Put vanaf het begin van de jaren negentig een afwisselende loopbaan, waarbij ze zowel in de non-profitsector als in de journalistiek terechtkwam. 'Ik deed mijn werk als juriste graag', herinnert ze zich. 'Maar toen ik slaagde in een stemtest bij de VRT, ging ik aan de slag bij Studio Brussel en later bij Radio4 FM, en VRT-televisie.' Het waren boeiende jaren. 'Ik herinner me nog hoe ik na de aanslagen van 9/11 om iets voor middernacht aankwam in de Wetstraat 16 voor de persconferentie van premier Verhofstadt en hoe we daarna op de redactie de hele nacht hebben doorgewerkt om het ochtendjournaal rond te krijgen.'

In haar beroepsleven kwam Gonnie Put dus zowel met recht als met taal in contact en de verhouding tussen

die twee boeide haar. Onze gesprekspartner raakte ervan overtuigd dat haar professionele toekomst daar lag. Ze ging deeltijds aan de slag bij een communicatiebureau als zelfstandige in bijberoep en werkte als juridisch medewerker in het advocatenkantoor van haar man. Ze voelde zich goed als zelfstandige en waarom zou ze in die hoedanigheid haar taalkundige kennis en ervaring niet aanbieden aan al wie in de regelgeving actief is? Daardoor komt ze in een breed werkveld terecht, want zowel de privé- als de overheidssector moet allerlei instructies voor de burger of de klant op papier zetten. Intussen geeft ze overal te lande schrijfopleidingen aan bijvoorbeeld juristen. Verder schrijft en herschrijft ze teksten voor papier of internet in een begrijpelijke standaardtaal. Tot slot geeft ze praktijkcolleges 'Juridisch schrijven' aan de tweedejaars rechtenstudenten van de KU Leuven.

Gonnie Put is ervan overtuigd dat 'klare taal' in teksten voor burgers en klanten bijdraagt tot een betere en meer democratische samenleving. Als je een brief, contract of akte met een complexe boodschap beter begrijpt, kan je ook betere keuzes maken, verklaart ze. 'Bovendien heeft klare taal ook voor de schrijver alleen maar voordelen, want hij bereikt sneller zijn doel.' De groepen aan wie Gonnie Put lesgeeft, bestaan bij voorkeur uit maximaal twaalf cursisten om voldoende dynamiek en interactie te garanderen. 'Ik geef altijd opleidingen op maat, waarbij ik vertrek vanuit de teksten die de deelnemers zelf geschreven hebben. Dat is soms confronterend, maar tegelijk erg effectief.' Tijdens de training doet ze doorgaans een proef en laat ze een groep lezers een tekst lezen uit de dagelijkse praktijk die niet herschreven is op taalkundig en stilistisch vlak. Een andere groep leest dezelfde tekst, in een verbeterde versie. 'De tweede groep begrijpt sneller de essentie van de tekst dan de eerste groep; ze onthoudt de inhoud ook beter en heeft gemiddeld minder tijd nodig om de tekst te lezen', stelt ze vast.

En er ligt nog veel werk op de plank. Zo schreef ze ooit naar de ombudsdienst van de NMBS en het antwoord van de ombudsman begon met een droge wettekst. Tot grote ergernis van onze gesprekspartner: 'Dat alleen al volstaat om de lezer te doen afhaken.'

De vraag rijst waarom ambtenaren en juristen niet spontaan voor duidelijkere teksten zorgen. Er zijn verschillende redenen. Een juridische tekst herschrijven bijvoorbeeld is niet altijd eenvoudig, want de juridische inhoud moet wel correct blijven. Bovendien moeten juristen vaak vertrekken vanuit slecht geschreven wetteksten en archaïsche rechtspraak. 'Een complexe tekst precies én helder weergeven vraagt tijd', stelt Put. 'Daarom is taalbeheersing zo belangrijk, zeker voor professionals die geregeld schrijven voor niet-vakgenoten. Aan goede schrijfskills en een correcte taalbeheersing wordt in het hoger onderwijs nog veel te weinig aandacht geschonken. Soms denken veel professionals dat hun tekst aan prestige en gezag zal verliezen als er geen dure woorden of ingewikkelde zinnen in zitten. Ten onrechte natuurlijk, want elke lezer leest veel liever een vlotte, begrijpelijke tekst dan een ingewikkelde tekst. Begrijpelijke taal vergroot ook het vertrouwen. U vertrouwt toch ook eerder een verzekeringscontract waarvan u de inhoud begrijpt, dan een contract vol ingewikkelde zinnen in kleine lettertjes?'

Hardop lezen

Juristen leren onvoldoende om creatief te zijn met taal. Een goed voorbeeld is de structuur van vonnissen en arresten. Rechters be-

ginnen hun beslissing altijd met de motivering. Pas nadien, soms na ettelijke bladzijden, volgt dan de uitspraak. Advocaten en juristen weten dat, maar de rechtzoekende weet dat doorgaans niet. Als hij het vonnis in de bus krijgt en begint te lezen, verdwaalt hij in de tekst. Sommigen raken in paniek, omdat ze niet begrijpen wat er in hun zaak beslist is. Ik ken intussen één vrederechter die zijn vonnissen consequent met de uitspraak begint en zo tegemoetkomt aan de belangrijkste lezer, namelijk de rechtzoekende. Dat is creatief omgaan met taal en tekst, want geen enkele wettekst schrijft voor dat de uitspraak van de rechter op het einde moet staan. De wet biedt hier dus mogelijkheden. Het zijn vooral traditie en onwetendheid die initiatieven belemmeren.

'Juristen moeten meer leren te schrijven voor de lezer met de minste voorkennis', voegt Put daaraan toe. 'Als we tot een goed gestructureerde en vlot leesbare tekst komen, is de belangrijkste doelstelling bereikt. De ene heeft daar meer talent voor dan de andere. Maar veel valt aan te leren; het komt er op aan een aantal basisregels te respecteren. Zo gebruiken professionals nog altijd te veel oubollige woorden en uitdrukkingen, en zinnen worden nodeloos ingewikkeld door overspannen tangconstructies, naamwoordstijl en inbedding. Juristen lijden aan het 'alles-voor-het-punt-syndroom': ze willen zoveel mogelijk informatie in een zin stoppen, waardoor die moeilijk leesbaar wordt, ook voor collega-juristen. We hebben allemaal de neiging om te veel te willen zeggen in een zin. 'Wat kan ik schrappen zonder dat mijn tekst aan betekenis verliest?' is heel dikwijls de leidraad bij de verbetering van teksten.'

Een goede test bestaat erin een tekst hardop te lezen. Dan merk je waar je hapert, welke gedachtesprong te bruusk is, welke stadshuiswoorden er nog resten. Vermijd ook spel- en taalfouten, want die geven een slordige indruk. Door daar alert op te zijn, komen dikwijls andere onvolkomenheden aan de oppervlakte. Het belangrijkste is evenwel: 'is alle ballast uit de tekst verwijderd?' en 'zal de lezer de inhoud begrijpen en er het gepaste gevolg aan geven, zodat ik mijn doel bereik?'

Heel dikwijls is een juridisch advies genuanceerd: de realiteit is grijs en niet zwart of wit. Dat mag geen reden zijn om in te vage bevoordingen te schrijven. Daarmee plaats je alleen maar vraagtekens in het hoofd van je lezer. 'Zet de mogelijke oplossingen duidelijk uiteen, met een bevattelijke opsomming van de pro's en de contra's. De beste juridische teksten hebben doorgaans een klare stijl.'

Ook de rechtzoekende is zich onvoldoende bewust van het belang van de schriftelijke communicatie in de rechtswereld. Het pleidooi

van de advocaat is doorgaans niet meer dan een mondelinge toelichting bij het schriftelijke standpunt dat hij al aan de rechtbank heeft meegedeeld op het ogenblik dat het debat voor de rechtbank plaatsvindt. Een ‘conclusie’ heet dat in het vakjargon. Net als de cliënt leest ook de rechter liever een goed opgebouwde, heldere conclusie. Dat geldt evenzeer voor juridische adviezen aan bedrijven of voor een nota van de juridisch medewerkers en beleidsmedewerkers.

Ook in andere talen

Het probleem van de onduidelijke rechtstaal duikt niet alleen in het Nederlands op. ‘Als ik juristen erop wijs dat ze niet te breedvoerig mogen zijn, krijg ik dikwijls als reactie: zeg dat eens aan onze Franstalige collega’s’, glimlacht Gonnie Put. Anders dan bij ons trekken buitenlandse overheden en organisaties resoluut de kaart van begrijpelijke taal. ‘Zo bestaat in de Verenigde Staten sinds 2010 de Plain Writing Act. Die bepaalt dat overheidsinstellingen begrijpelijke teksten moeten schrijven voor de burger. In de VS en in Nederland leggen overheden en organisaties de oorzaak van de financiële crisis deels bij onbegrijpelijke taal. Speculatieve contracten van beleggingsproducten die zoveel ellende hebben aangericht, bleken doorgaans moeilijk leesbaar, zodat mensen niet altijd wisten wat ze ondertekenden. De aandacht voor duidelijke en correcte taal in juridische teksten moet ertoe bijdragen dergelijke toestanden in de toekomst te voorkomen. Zelf ben ik lid van ‘Clarity International’, een wereldwijd netwerk van juridische professionals, gespecialiseerd in helder juridisch schrijven. De eerste juristen die aandacht schonken aan de verhouding recht en taal, komen uit de Angelsaksische wereld. Zo schreef de Amerikaanse professor David Mellinkoff in 1963 al een goed onderbouwd standaardwerk over ‘plain language’, getiteld *The language of law*. ‘Law is a profession of words’, begint Mellinkoff, waarmee hij meteen de kern raakt: recht en taal zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Onze rechtstaal steunt op oude Franse teksten. De *Code Napoléon* is de basis van onze wetgeving. Dat geldt ook voor Nederland, maar daar zijn ze er intussen in geslaagd hun *Burgerlijk Wetboek* te herschrijven in een taal die veel meer aansluit bij onze standaardtaal. Geen makkelijke opdracht, maar de Nederlanders bewijzen dat het kan. Voorwaarde is dat de juridische wereld, de academische wereld en de beleidsmakers op een constructieve manier met elkaar samenwerken. In zijn beleidsverklaring belooft onze nieuwe minister van Justitie, Koen Geens, het *Strafwetboek* en het *Wetboek van Strafvordering* te herschrijven en het *Burgerlijk Wetboek*

te moderniseren. Wetboeken die zo verouderd of ingewikkeld zijn dat ze geen geschikte oplossingen bieden voor bijvoorbeeld nieuwe vormen van criminaliteit. Hopelijk slaagt de minister dus in zijn opzet.’

‘Zelf kom ik uit een germanistenfamilie’, besluit Put. ‘Toen ik 18 was, heb ik getwijfeld tussen rechten en Germaanse. Mijn huidige professionele bezigheden zijn een mooie mix van beide interesses en ik leer veel bij uit de contacten die ik nu zowel met juristen als met germanisten onderhoud. Van mijn rechtenopleiding onthoud ik vooral de zin voor precisie en het oplossingsgericht denken. Het boeiende in mijn vak is de zoektocht naar het juiste evenwicht tussen juridische precisie en toegankelijkheid.’

De realiteit van alledag. Op de website www.bureauklaretaal.be lees je een reeks schrijftips en vind je voorbeelden van omslachtig taalgebruik.

Een voorbeeldje:

Bij deze deel ik u mede dat ik weiger akkoord te zijn met deze substantiële loonsvermindering voor 55-plussers, aangezien deze een eenduidige daad van discriminatie op basis van leeftijd uitmaakt.

Dat wordt:

De substantiële loonsvermindering voor 55-plussers is een flagrante discriminatie op grond van leeftijd. Ik weiger dan ook om hiermee akkoord te gaan.

Taalwerk

Hoe Vlaams is het Standaardnederlands van taalprofessionelen?

JOHAN DE SCHRYVER

Uit een vorige bijdrage in Over taal (maart-april 2014) bleek al dat Vlaamse toppolitici de Noord-Nederlandse norm voor standaardtaal massaal aan het verlaten zijn. En zij die er in theorie aan vasthouden, wijken er in de praktijk nog meer van af dan de anderen. Naar aanleiding van die vaststellingen nodigde de krant De Standaard ons uit om ook eens te peilen bij beroepen waarin taal een essentiële rol speelt, voor sommigen de 'inner core' van de spraakmakende gemeenschap. Het artikel in De Standaard van 3 november 2014 veroorzaakte een vloedgolf van reacties, maar was uiteraard inhoudelijk zeer beperkt. Hieronder geven wij wat meer informatie.¹

Opzet

Voor het onderzoek werd een tweedelige online enquête opgezet, die via de website van de krant *De Standaard* bereikt kon worden. In het eerste deel, het *taalonderzoek*, werden 50 zinnen gerandomiseerd ter beoordeling voorgelegd. Deze zinnen bevatten willekeurig gekozen lexicale items (34 zinnen) en grammaticale items (16 zinnen). Om de uitdrukking *zich verwachten aan* te laten beoordelen, bijvoorbeeld, werd de zin *De betogers verwachtten zich niet aan waterkanonnen en zeker niet aan traangas* aangeboden. Veertig items waren typische Vlaamse woorden of constructies, overwegend (33/40) voor *Taaladvies.net* of ANS geen Belgische standaardtaal.² Tien items waren Nederlands-Nederlandse elementen, acht lexicale en twee grammaticale. De vraag aan de deelnemers was: 'Vindt u de volgende zin acceptabel in de standaardtaal, bijvoorbeeld in de krant of het journal?' De deelnemers konden enkel met ja of nee antwoorden en ze konden geen items overslaan. In het tweede deel, het *opinieonderzoek*, kregen de deelnemers drie stellingen voorgelegd. Die moesten ze beoordelen op een vijf-puntenschaal van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord'. De eerste stelling propageerde de Noord-Nederlandse norm. Stellingen 2 en 3 verdedigden een pluricentrische benadering en dus de aanvaarding van

een Belgisch-Nederlandse standaardtaalvariant. Bij het afsluiten van de enquête op 1 oktober 2014 hadden 3870 personen de vragenlijst ingevuld. Daarvan hebben we er 3226 behouden in onze steekproef: de antwoorden van de respondenten die niet in Vlaanderen zijn opgegroeid (overwegend Nederlanders) en die geen taalberoep uitoefenen, hebben we uit de steekproef gehaald. Tabel 1 geeft meer informatie over de spreiding van de respondenten over de variabelen regio, leeftijd, sekse en beroep. Wat die laatste variabele betreft, merken we op dat we 'taalberoepen' heel breed hebben gedefinieerd als beroepen waarin taal een essentiële rol speelt. Daarom hebben we ook de advocaten erbij genomen en de leraren die geen Nederlands geven (54.6% van de leraren in onze steekproef). In Tabel 1 zijn de 'taalkundigen' die respondenten die in de enquête gekozen hebben voor de categorie 'ander beroep', dat ze dan verduidelijkten als 'taalkundige', maar ook als 'taalwetenschapper', 'onderzoeker', 'filoloog', 'linguïst'. Onder 'redactiewerker' vallen de respondenten die de eindredactie verzorgen voor kranten of tijdschriften, correctoren en redactiemedewerkers van uitgeverijen.

Regio	aantal	%
Antwerpen	917	28.4
Limburg	387	12.0
Oost-Vlaanderen	717	22.2
Vlaams-Brabant en Brussel	688	21.3
West-Vlaanderen	517	16.0
Leeftijd	aantal	%
15-25 jaar	340	10.5
26-35 jaar	846	26.2
36-45 jaar	733	22.7
46-55 jaar	773	24.0
56 of ouder	532	16.5
Sekse	aantal	%
man	1246	38.6
vrouw	1980	61.4
Beroep	aantal	%
acteur	70	2.2
advocaat / jurist	962	29.8
communicatieprofessional	205	6.4

journalist / presentator	212	6.6
leraar / docent	1221	37.8
logopedist	32	10.0
redactiewerker	112	3.5
schrijver / copywriter	79	2.4
taalkundige	16	0.5
vertaler / tolk	317	9.8
Diploma	aantal	%
secundair onderwijs	104	3.2
professionele bachelor	668	20.7
academische bachelor	121	3.8
master	2222	68.9
andere	109	3.4

Tabel 1: Respondentgegevens

Resultaten taalonderzoek

Tabel 2 geeft de aanvaardbaarheidspercentages per item. De cijfers verwijzen naar het percentage respondenten dat het item wél beschouwt als standaardtaal en/of aanvaardbaar acht in een formele context als een krant. Gemiddeld worden de Vlaamse items door 58% van de respondenten beschouwd als standaardtaal: de lexicale (60%) iets meer dan de grammaticale (51.6%). De Vlaamse items die Taaladvies.net niet erkent als standaardtaal, worden door 59.3% van de respondenten wél als dusdanig erkend. Het oordeel van het panel dat Taaladvies.net gebruikt en dat overwegend bevolkt wordt door taalprofessionelen, lijkt dus niet representatief voor dé Vlaamse taalprofessional. De grammaticale Vlaamse items die voor de ANS geen standaardtaal zijn, zijn dat wel voor 52.9% van de taalprofessionelen.

Bij de hoogste scores zien we onder meer heilige huisjes van de taalzuivering zoals *gekend* (i.p.v. *bekend*), *eraan houden* (i.p.v. *er prijs op stellen*), *allergisch zijn aan* (i.p.v. *voor*) en *zich verwachten aan* (i.p.v. *verwachten*), die elk door meer dan 70 percent van de taalprofessionelen wel als standaardtaal erkend worden. Maar ook bij de iets lagere scores zijn er verrassingen. Het indrukwekkendst is wellicht de score van 52.2% voor het gebruik van *moest* ter inleiding van een hypothetische bijzin (*Moest ze mij om raad gevraagd hebben ... i.p.v. Als ze mij om raad gevraagd had ...*).

Ten opzichte van de Nederlands-Nederlandse items staan de respondenten dan weer negatiever. Gemiddeld erkennen ze slechts 35.9% ervan als standaardtaal. Vooral het item *occasion* en de twee grammaticale items vinden geen genade in de ogen van de respondenten.

nr.	Lexicaal – BN – geen standaardtaal volgens Taaladvies.net	%
1	<i>meerkost</i> (meerkosten)	77.4
2	<i>bedeling</i> (bezorging / distributie)	54.9
3	<i>gekend</i> (bekend)	70.5
4	<i>komaf maken met</i> (een einde maken aan)	47.4
5	<i>genieten van ondersteuning</i> (ondersteuning genieten)	40.3
6	<i>toekomen</i> (aankomen / arriveren)	52.4

7	<i>tien na zes</i> (over)	36.9
8	<i>de vergadering gaat door</i> (vindt plaats)	50.5
9	<i>omhaling</i> (collecte)	76.2
10	<i>bijhebben</i> (bij zich hebben)	65.3
11	<i>beroep doen op</i> (een beroep doen op)	62.6
12	<i>eraan houden</i> (er prijs op stellen)	77.8
13	<i>allergisch zijn aan</i> (voor)	73.1
14	<i>op het eerste zicht</i> (gezicht)	61.7
15	<i>omwille van omstandigheden</i> (wegens)	43.3
16	<i>op punt stellen</i> (afwerken)	63.2
17	<i>zich verwachten aan iets</i> (iets verwachten)	75.0
18	<i>gekwetst zijn</i> (gewond)	72.5
19	<i>een verhuis</i> (verhuizing)	46.5
20	<i>mutualiteit</i> (ziekenfonds)	42.7
21	<i>vuilbak</i> (vuilnisbak)	55.8
	Lexicaal – BN – standaardtaal volgens Taaladvies.net	
22	<i>solden</i> (koopjes)	45.8
23	<i>de duimen leggen</i> (het onderspit delven)	76.7
24	<i>op vraag van</i> (op verzoek van)	87.5
	Lexicaal – BN – niet in Taaladvies.net	
25	<i>eraan kunnen</i> (erbij kunnen)	56.5
26	<i>autostrade</i> (snelweg)	48.4
	Lexicaal – AN – maar de facto (eerder) NN	
27	<i>presentiegeld</i>	64.6
28	<i>suède laarsjes</i>	80.2
29	<i>ergens een hard hoofd in hebben</i>	28.6
30	<i>contributie</i>	63.6
31	<i>inwonertal</i>	22.4
32	<i>een occasion</i>	5.9
33	<i>jus d'orange</i>	20.7
34	<i>recycling</i>	54.6
	Grammaticaal – BN – geen standaardtaal volgens ANS	
35	<i>Telkens ze antwoordde</i> (telkens als)	61.8
36	<i>het volgend agendapunt</i> (volgende)	47.1
37	<i>vier maand geleden</i> (maanden)	60.2
38	<i>Ze waren die dag met zijn vier</i> (vieren)	63.4
39	<i>Niettegenstaande het kritiek regende</i> (niettegenstaande dat)	53.8
40	<i>Ze gaan dat plan nooit kunnen goedkeuren</i> (zullen)	45.0
41	<i>Ze had hem een computer gekocht</i> (voor hem)	53.9
42	<i>Ze zullen er nog veel moeten aan werken</i> (aan moeten werken)	52.0
43	<i>Moest ze mij om raad gevraagd hebben</i> (als ze mij ...)	52.2
44	<i>Toen ze wou beginnen werken</i> (beginnen te)	66.7
45	<i>zo'n dagen</i> (zulke / dergelijke)	39.1
46	<i>Van zodra de vlucht verdween</i> (zodra)	39.8
	Grammaticaal – BN – ST volgens ANS	
47	<i>Als hij dat echt zou gezegd hebben</i> (gezegd zou hebben)	53.3
48	<i>Ze ervaren</i> (ervoeren)	63.1
	Grammaticaal – AN – maar de facto (eerder) NN	
49	<i>dat ze op reis hadden zullen gaan</i> (hadden moeten gaan / zouden gaan)	3.2
50	<i>dat ze hem op had mogen bellen</i> (had mogen opbellen)	14.8

Tabel 2: Aanvaardbaarheidspercentages per testitem (N=3226)

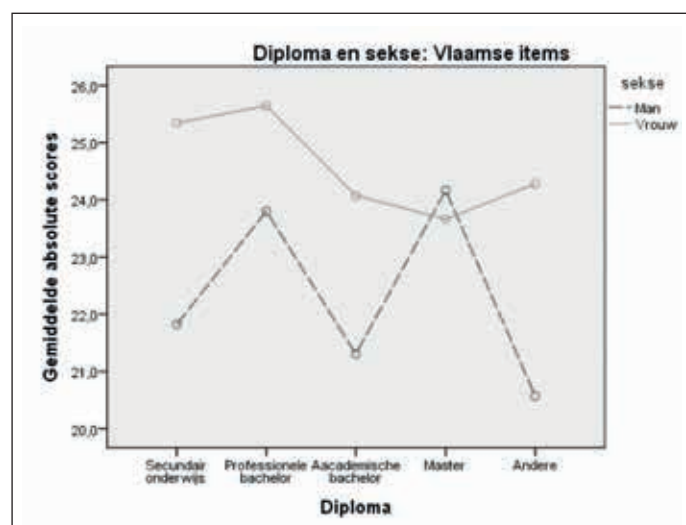
Wat de samenhang betreft met de onderzochte variabelen, valt er vooral wat te melden over de beroepsgroepen. Zoals tabel 3 laat zien, zijn in het algemeen de acteurs, de advocaten, de leraren, taalkundigen en logopedisten het meest BN-gezind. De andere beroepen en vooral de vertalers en redactiewerkers aanvaarden minder Vlaamse items als standaardtaal. Dat zijn dan ook de beroepen die het meest rekening moeten houden met de verwachtingen (normen) van hun publiek. Vooral de verschillen tussen de advocaten en de andere beroepen en tussen de leraren en de andere beroepen zijn significant. Wat niet af te lezen is uit tabel 3, is dat de leraren Nederlands met 58% significant lager scoren dan de andere leraren (64.4%).

	BN	NN
advocaat / jurist	66.4	35.6
taalkundige	65.8	35.7
logopedist	63.8	34.5
leraar / docent	61.8	37.8
acteur	61.4	47.9
communicatieprofessional	54.8	35.1
schrijver	53.6	39.2
journalist / presentator	53.0	34.3
vertaler / tolk	49.2	43.8
redactiewerker	48.7	37.7

Tabel 3: Gemiddelde aanvaardbaarheidspercentages voor de Belgisch- en Nederlands-Nederlandse testitems, per beroepsgroep.

26 van de 40 Vlaamse items waren eerder al voorgelegd aan politici, meer bepaald de Vlaamse volksvertegenwoordigers (De Schryver en De Saedeleer, 2014). De politici blijken, zoals te verwachten was, met een aanvaardbaarheidspercentage van 77.4% nóg Belgisch-Nederlandser georiënteerd te zijn dan de taalprofessionelen met 57.7%.

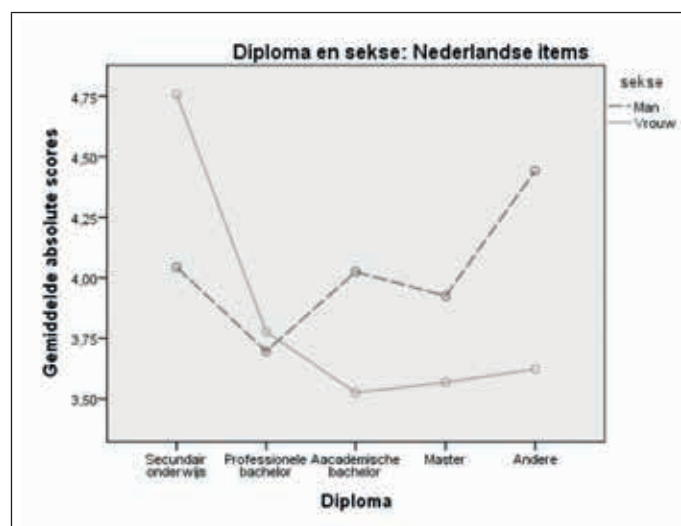
De verschillen tussen de leeftijdscategorieën zijn niet groot, maar voor de Vlaamse items zijn die tussen de eerste twee categorieën (15-25: 61.7%. 26-35 jaar: 62.9%) en de laatste twee (46-55: 58%. 56-ouder: 55.9%) significant. De verschillen voor de Noord-Nederlandse items zijn dat evenwel niet: de aversie voor de noordelijke elementen is even groot bij jong en oud.

Figuur 1: Totaalscore Vlaamse items (y-as: de gemiddelde absolute scores voor de 40 Vlaamse items)

Ook is er geen samenhang met de regio, het diploma en de sekse van de respondenten, maar er zijn wel interactieverschillen sekse-diploma: vrouwen staan in het algemeen positiever tegenover de Vlaamse items dan mannen, maar dat geldt niet voor de vrouwen met een masterdiploma; die verschillen niet significant van de mannen (Figuur 1).

Vrouwen met een academisch diploma staan negatiever tegenover de Nederlandse items; bij de professionele bachelors is er geen significant verschil (Figuur 2).

Figuur 2: Totaalscore Nederlandse items (y-as: de gemiddelde absolute scores voor de 10 Nederlandse items)

Resultaten opiniepeiling

Ook taalprofessionelen beginnen de Noord-Nederlandse norm te verlaten. Slechts een kwart van de respondenten is het niet eens met de pro-Belgisch-Nederlandse stellingen 2 en 3:

Stelling 2: De import van het Nederlands-Nederlands in Vlaanderen is onrealistisch (genre 'zeg niet solden maar koopjes'). Vlamingen hebben te weinig contact met Nederland en dus met de levende taal daar. Die variant kan moeilijk als model, dus als standaardtaal fungeren.

Stelling 3: Wat we niet meer opmerken als 'fout' Nederlands, is ook niet fout. Wij Vlamingen moeten maar eens leren aanvaarden dat onze variant van het Nederlands evenwaardig is aan die van de Nederlanders. Een kwestie van emancipatie. Variatie is trouwens mooi: het maakt het Nederlands rijker.

Toch zegt nog 38.5% van de respondenten het eens te zijn met de pro-Noord-Nederlandse stelling 1:

Stelling 1: Zelfs al verschijnt een krant enkel in Vlaanderen, dan nog vind ik het jammer als er Vlaamse woorden en zinnen in de artikels staan. Op zijn minst de geschreven Vlaamse media zouden het ideaal van één Standaardnederlands moeten nastreven. Anders eindigen Vlaanderen en Nederland met twee verschillende talen.

Er blijkt geen samenhang te zijn met de sociale variabelen. Dat is niet zonder belang. Men zou kunnen verwachten dat een groep die minder Belgisch-Nederlands aanvaardt, zich ook meer zou

aansluiten bij opinie 1. Dat dat niet zo is, doet vermoeden dat wie minder goedkeurt, dat gewoon doet omdat hij of zij de traditionele (hollandocentrische) voorschriften beter kent, niet wegens een ideologische voorkeur.

Opinie en taal, droom en daad

Hoewel de steun voor het Groot-Nederlandse standpunt en de Noord-Nederlandse norm ook bij taalprofessionelen afneemt, zegt toch nog een grote minderheid achter dat standpunt te staan. De vraag is nu of die NN'ers de noordelijke norm wel degelijk volgen. Concreet: of ze in het taalonderzoek de Vlaamse items afkeuren, of toch meer dan de BN'ers, en of ze tegenover de NN-items toleranter staan.

Het omgekeerde blijkt waar. Hoge scores op Vlaamse items correleren negatief met de antwoorden op stelling 1. De respondenten die achter die stelling zeggen te staan, scoren gemiddeld 6.9 percent *hoger* dan het algemene gemiddelde: 64.7% vs. 57.8%. We zien zelfs voor *dalle Vlaamse items op een na* een hoger aanvaardbaarheidspercentage (en het verschil bij de ene uitzondering is dan nog heel klein: 0.6%). Tot de items die het meest verschillen (die door deze respondenten meer gewaardeerd worden dan door de gemiddelde deelnemer), behoren bovendien beruchte kleppers uit de traditionele Vlaamse taalzuivering:

solden (60.1%: +14.3%), *eraan kunnen* (70.3%: +13.8%), *moest* ('als/ indien') (65.8%: +13.6%), *omwille van* (55.6%: +12.3%), *tien na zes* (47.9%: +11%), *de vergadering gaat door* (61.3%: +10.8%), *van zodra* (50.4%: +10.6%), *op het eerste zicht* (70.8%: +9.1%), *vier maand* (69.3%: +9.1%)

De minderheid van de taalprofessionelen die het gebruik van Vlaamse elementen in kranten nog betreurt, stoort zich in werkelijkheid dus minder aan Vlaamse elementen dan de andere deelnemers, zelfs aan de meest beruchte. Hetzelfde zagen we ook bij de politici: de weinige fervente aanhangers van de Noord-Nederlandse norm bleken die norm slechter te kennen of toleranter te zijn voor afwijkingen dan de andere respondenten.

Besluit

De Noord-Nederlandse norm is tanende, zelfs bij taalprofessionelen. Slechts een minderheid van hen verdedigt hem nog, maar in de praktijk blijken ze hem niet eens zo goed te kunnen (of te willen) toepassen. Ze aanvaarden zelfs meer Vlaamse items dan gemiddeld en voor de Nederlandse staan ze nauwelijks meer open. Het wordt dus tijd dat het Vlaamse normendebat zich heroriënteert. Niet de vraag of Belgisch-Nederlands aanvaardbaar is, moet beantwoord worden, maar de vraag wat er precies toe behoort. De Nederlandse Taalunie beantwoordt die vraag bij monde van Taaladvies.net al vrij inclusief: de spraakmakende gemeente bestaat uit taalgebruikers 'met een zeker prestige in de samenleving' en daartoe behoren volgens dezelfde bron behalve journalisten, schrijvers, leerkrachten, radio- en televisiepresentatoren en acteurs, ook politici.³ Het hier beschreven onderzoek maakt duidelijk dat de Taalunie, als ze haar verklaringen ernstig neemt tenminste, haar taalbeschrijving dringend op een andere leest moet gaan schoeien. En dat geldt nog meer, nog veel meer, voor de andere taalbeschrij-

vende of -adviserende actoren. Zolang ze weigeren uit te gaan van het feitelijke taalgebruik van de natuurlijke normbepalers, zal het uitzichtloze gebakkelei over de norm blijven duren en blijft de Vlaamse normenchaos duren. Ter illustratie daarvan en tot slot volgen hieronder vier Belgisch-Nederlandse uitdrukkingen met de aanvaardbaarheidspercentages van de taalprofessionelen en de oordelen van enkele belangrijke bronnen (+ = standaardtaal; - = geen standaardtaal).

	Van Dale 2005	VRT-Taalnet	Taaladvies.net	Prisma 2010	taalprofessionelen
<i>de duimen leggen</i>	+	-	+	+	77.8% +
<i>eraan houden</i>	+	-	-	-	73.1% +
<i>op punt stellen</i>	+	-	-	+	76.7% +
<i>op vraag van</i>	-	-	+	+	87.5% +

Tabel 4: Vier Belgisch-Nederlandse uitdrukkingen

De facto zijn de vier uitdrukkingen natuurlijk standaardtaal als zelfs de meerderheid van de taalprofessionelen vindt dat ze bruikbaar zijn in formele situaties. De werkelijkheid is dus simpel, alleen de taalbeschrijvers houden er niet van.

Noten

1. Met dank aan Mariet Raedts, Hilde De Saedeleer, Astrid Houthuys, Ludo Permentier en Jeroen Verfaillie.
2. Wat Taaladvies.net betreft, zijn het items die expliciet 'geen standaardtaal' genoemd worden, maar ook als hun status 'onduidelijk' is. Dat laatste is het geval wanneer 33 tot 50 procent van de leden van het adviespanel een element niet als standaardtaal erkent. Wat de ANS betreft, gaat het om items die de labels 'regionaal' of 'uitgesloten' krijgen.
3. Zie: <http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/85>.

Referentie

De Schryver, J. en H. De Saedeleer (2014), Vlaamse volksvertegenwoordigers kiezen voor meer Belgisch-Nederlands. In *Over taal*, 53-2, blz. 34-36 en blz. 45-47.

Johan De Schryver is docent Nederlands aan de subfaculteit Letteren van de KU Leuven, campus Brussel.

e-mail: joan.deschryver@kuleuven.be

Raar broodje

JOOP VAN DER HORST

Vorige week las ik over iemand die helemaal opnieuw beginnen moest. Ik weet niet meer met wat. Wel weet ik dat er stond: *van voran af aan*. Ik keek daarvan op, omdat ik het zelf niet zo zou schrijven. En ik geloof ook niet dat ik het ooit zo gelezen heb. Misschien een vergissing van de schrijver? Een spelfout die door de mazen van de spellingcontrole heen geslopen is?

Ik ben na 35 jaar onderwijs en het verbeteren van scripties, werkstukken, verhandelingen, artikelen en andere teksten wel wat gewend. Maar ik weet vrij zeker dat ik *voran* nog nooit gezien heb. Dus ga ik op zoek of wellicht ook anderen *voran* schrijven. Dat blijkt inderdaad zo te zijn. Met Google vind ik 35 treffers met *van voran af aan*.

Dat zijn allicht niet 35 verschillende schrijvers. Aan de andere kant: de citaten maken ook duidelijk dat ze niet allemaal van een en dezelfde persoon zijn. Er bestaan dus, onder onze taalgenoten, enkele personen die *voran* schrijven. Hetzij omdat ze niet beter weten, hetzij omdat ze lezers willen treiteren of om nog andere redenen.

Ik kijk meteen even hoe het zit met *van voorn af aan*. Dat zorgt voor 290 treffers. En *van voorafaan*: 5580 treffers. Daarentegen komt *van vore af aan* dan weer niet verder dan 212 treffers. Grotere aantallen vinden we voor *van voor af aan*, want dat komt op 76.800 treffers; *van voren af aan* heeft er zelfs 859.000, en *van voorafaan* is goed voor 271.000 treffers. Misschien zijn er meer varianten.

Maar het gaat me niet om de varianten. Het gaat mij om wat u, lezer, op dit ogenblik denkt. Mag ik raden? U denkt nu in meerderheid: 'En wat is de goede vorm?', 'Wat moet het nu eigenlijk zijn?'

Dat is interessant. Een beetje variatie is niets bijzonders. Dat heb je met ongeveer alles. Hebt u ooit twee

beukenootjes gezien die exact gelijk waren? Nee, veel verrassender is de reflex van velen, als het om taal gaat, in situaties met twee of meer mogelijkheden, beslist te willen kiezen. Een van de mogelijkheden moet per se de juiste zijn. De enige juiste. En de andere zijn 'fout'. Dit is een diepgewortelde houding. Zo diep zelfs, dat men de meest onwaarschijnlijke argumenten aanvaardt om de keuze te maken. Alles kan dienen, mits er maar gekozen wordt.

Ik moest daaraan denken bij het lezen van het artikel 'Het moeilijk_ broodje' in het september/oktobernummer van dit blad. In dat artikel wordt de kwestie besproken van het soms wel en soms niet verbogen adjectief. We zeggen *het mooie huis* tegenover *een mooi huis*. Dat is, afgezien van enig allochtonen-Nederlands, in veel gevallen juist. Anders gezegd: we doen het vaak zo: *het* + adjectief + substantief > buigings-*e*. Toch zeggen we allemaal ook dikwijls: *mijn inleidend college*, *het komend academiejaar*, *het mondeling examen* of *zijn nieuw stagevoorstel*. Zonder -*e* dus.

Wat moeten we daarvan denken? Het genoemde artikel neemt 'de proef op de som'. Dat betekent dat een tekstje met enkele van deze constructies wordt voorgesteld aan een reeks proefpersonen. De uitkomst is voorspelbaar. Heel wat van die proefpersonen zien geen graten in *het komend academiejaar* of *mijn slecht eindresultaat*. Nee, nogal wiesdes, want dat is doodnormaal Nederlands. Ik begrijp dan ook eigenlijk niet wat die 'proef op de som' heeft willen uitzoeken.

Als de proef een beetje anders was opgezet, was gebleken dat we het onverbogen adjectief vooral gebruiken (1) als het om een tegenwoordig deelwoord gaat (*inleidend*, *komend*), (2) als er een bezittelijk voornaamwoord is (*mijn*, *zijn*; vergelijk *zijn nieuw stagevoorstel* en *het nieuwe stagevoorstel*) en/of (3) als het een adjectief

is waar drie onbeklemtoonde lettergrepen achter elkaar dreigen te komen (*deze veelzijdiger aanpak, een dreigender situatie*). Soms het een, soms het ander. Zo is taal nu eenmaal.

Maar afgezien van die wonderlijke proef is er dus een situatie met aan de ene kant een regel en aan de andere kant een hoop mensen die in allerlei situaties iets anders zeggen of schrijven. Wat is wijsheid?

Ik zou zeggen: als de regel niet aansluit bij wat de mensen zeggen of schrijven, deugt de regel niet. Verander de regel. In geval van conflict tussen mijn taal en een door een schoolmeester verzonden regel, zal ik altijd en principieel voor mijn taal kiezen. Ik ben het eens met Multatuli: 'Een individu leert veelal zyn taal van 'n schoolmeester, dat jammer genoeg is. Maar schoolmeesters moeten de taal niet maken. Zyzelf behoren die te leren van 't Volk dat die taal spreekt en schryft.'

Verrassend genoeg kiezen veel mensen steeds opnieuw voor de andere kant, en zo gebeurt ook in genoemd artikel, want het blijft constructies als *het komend academiejaar* consequent 'fout' noemen en spreekt over 'onterecht onverbogen' adjectieven.

Ik vind dat jammer. De fixatie op normen, en het uitdragen daarvan, belemmeren een normaal en natuurlijk taalgebruik. Men maakt de mensen bang om taalfouten te maken, waardoor ze eens te meer vragen om regels en normen. Normeerders creëren hun eigen markt. Taal wordt dan al gauw gezien als een gevaarlijk moeras, waarin je gemakkelijk verzuipt. 't Zou beter zijn als men aan dat spelletje niet meedeed. Maar als het dan toch beslist moet, zorg voor normen die niet strijdig zijn met onze taal! Ga geen dingen verbieden die doodnormaal gewoon goed Nederlands zijn.

Ik meen ook dat de redactie van het tijdschrift *Over taal* in dit opzicht warm en koud blaast. In sommige artikelen wordt een duidelijk wetenschappelijke invalshoek geboden, terwijl in andere dan weer de idiootste normen als feit gepresenteerd worden. Het zou niet slecht zijn als de redactie zich hierover eens duidelijk zou uitspreken. Dan weten we waar we aan toe zijn.

Reactie van de redactie

Het lijkt ons, van onze kant, doodnormaal dat in een journalistiek/populariserend medium een palet aan stukken met verschillende invalshoeken wordt aangeboden. Als iemand op de opiniepagina van een krant iets schrijft, dan betekent dat niet noodzakelijk dat de redactie het daarmee eens is. Als een (onafhankelijke) journalist, wetenschapper of andere auteur iets schrijft voor een krant, tijdschrift of ander medium, dan is dat niet per se de opvatting van de redactie.

Wij begrijpen dat niet alle auteurs dezelfde visie delen, maar die variatie in standpunten beschouwt de redactie niet als een probleem, integendeel.

Wat Sofie Gordts in haar stukje gedaan heeft, is de norm als zodanig omschrijven. Wat Joop van der Horst presenteert, is een bespiegeling over hoe er volgens hem met die norm omgegaan moet worden. Het is prima zo. De lezer ziet enerzijds wat de meest strikte variant is van de taalnorm. Die norm is prima voor gebruik in officiële teksten. En anderzijds stellen we de lezer in de mogelijkheid om te zien dat er ook op een andere manier met diezelfde norm omgegaan kan worden. De redactie biedt in het tijdschrift dus wel degelijk ruimte voor bijdragen die aandacht vragen voor de relevantie van de taalnorm als zodanig.

Joop van der Horst is emeritus hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de KU Leuven.

e-mail: joop.vanderhorst@arts.kuleuven.be

Broodje taal

Zullen wij een sneeuwpop maken?

SOFIE GORDTS

Zelf ben ik opgegroeid met Disney-films waarin zeven dwergen uit volle borst lange vocalen diftongeren ('Heej Hoow'), waarin een leeuw *rent* in plaats van loopt en waarin een straatjongen met stemloze fricatieven en een bijna onhoorbare *r* zingt over een 'nieuw bechin' op zijn 'Pe(r)sisch tofe(r)kleejd'. Dat vond ik destijds doodnormaal. Toen ik samen met mijn nichtjes naar hun lievelingsfilm *Frozen* keek, vond ik het dus niet vreemd om bovenstaande kenmerken ook in de stemmen van Anna en Elsa, de hoofdpersonages, terug te vinden. De laatste jaren is er echter veel verschoven op Disneyfilmvlak, met als gevolg dat ik de volle lading kreeg van mijn nichtjes, omdat ik per ongeluk de *Nederlandse* versie had opgezet. Nieuwe tekenfilms krijgen sinds enkele jaren namelijk behalve een *Nederlandse* ook een *Vlaamse* versie.

Waar zitten dan de grote verschillen tussen beide versies? Het voorval met mijn nichtjes nodigt uit tot een korte, vergelijkende studie van de twee films. Uiteraard springen de uitspraakverschillen meteen in het oor: in de Vlaamse versie proberen de personages doorgaans onze zogenaamde *Journaaluitspraak* te benaderen, in de Nederlandse *Frozen* diftongeren Anna en Elsa, in navolging van de zeven dwergen, onder andere ook de lange *ee*. Wat daarnaast meteen opvalt, is dat de films gebruik maken van twee totaal verschillende vertalingen. Het is dus niet zo dat eenzelfde, Nederlandstalige vertaling dienst doet voor zowel de Nederlandse als de Vlaamse film en dat de uitspraak het enige verschil vormt. Dat de verschillen tussen Vlaams (of Belgisch Nederlands (BN)) en Nederlands (Nederlands Nederlands (NN)) verder reiken dan uitspraakafwijkingen, weten we dankzij onder anderen Willy Martin en Dirk Geeraerts al langer. De verschillen tussen BN en NN strekken zich uit over de hele taal: zo zijn er zeker de herkenbare, opvallende fonologische verschillen, maar ook een groot aantal lexicale en zelfs een aantal grammaticale verschillen.

Een taal van verschil

De voorbeelden in *Frozen* van uiteenlopende taalkeuzes op het lexicale vlak die duidelijk Vlaams of Nederlands getint zijn, zijn legio. Ik houd me hier aan een kort lijstje voorbeelden, dat ik heb samengesteld op basis van een aantal liedjes en dialogen uit de film. Zo wordt het liedje *Do you want to build a snowman?* in het Vlaams 'Kom, dan maken we een sneeuwman' en in het Nederlands 'Kom, dan maken we een sneeuwpop'. Volgens Wikipedia is de *sneeuwpop* inderdaad vooral gebruikelijk in Nederland, en is de *sneeuwman* het meest gangbaar in België. Er is echter nog meer aan de hand met die sneeuwman/-pop, Olaf. Bij een ontmoeting met de hoofdpersonages, blijkt dat de Vlaamse Olaf een soort tussentaal(tje) spreekt: 'Oh schattig, hij wilt *mijne* neus kussen', in combinatie met een coole jongerentaal ('ik ben aan't focussen' (BN) tegenover 'ik probeer te luisteren' (NN)). In het verdere verhaal zingt en praat de sneeuwman met *je* en *jij*, wat op sommige momenten toch een tikje als een stijlbreuk aanvoelt. Waarom gaan de vertalers en stemacteurs daar dan niet *all the way* voor een tussentaal-sneeuwman? Als Timon en Pumba dat in hun tijd al konden, dan Olaf toch zeker ook? Een ander opvallend verschil tussen de Vlaamse en de Nederlandse versie van de sneeuwman, is dat het Engelse '*yeah, why?*', een zinnetje dat de sneeuwman vijf keer vlak na elkaar herhaalt, enerzijds vertaald wordt als 'ja, waarom?' (BN) en anderzijds als 'ja, hoezo?' (NN). Hoewel Vlamingen ongetwijfeld hier en daar het woord 'hoezo?' in de mond nemen, voelt de herhaling van 'ja, hoezo?' toch minder bekend aan dan 'ja, waarom?'

Uit de bocht

In Disneyliedjes telt natuurlijk ook het rijm, en zowel de Vlaamse als Nederlandse vertalers hebben zich soms duidelijk in bochten moeten wringen om het liedje toch

maar te laten rijmen. Daarvan getuigt een rijmprobleem waarbij in de beide varianten de divergentie tussen de Vlaamse en de Nederlandse vertaling wederom heel duidelijk wordt. De Vlaamse vertalers zijn even uit de bocht gegaan door ‘botste ik op *u*’ te laten rijmen op ‘chocofondue’. In de rest van het liedje spreken beide personages elkaar wel aan met *jou*, waardoor de suggestie ontstaat dat *u* hier dienst doet als informele aanspreking. Een aandachtige, Nederlandse YouTube-luisteraar van het Vlaamse nummer reageerde daar als volgt op: ‘In Nederland is het echt *onwijs raar* om iemand van je eigen leeftijd of status met *u* aan te spreken’. De Vlaamse vertaling zou met andere woorden nooit de Nederlandse versie van het liedje halen. Het Nederlandse rijmpje zou echter ook onmogelijk in de Vlaamse versie passen: in de Nederlandse vertaling laat de vertaler ‘botste ik op *jou*’ namelijk rijmen met ‘snoet vol cacao’ (waarbij de ‘*ao*’ wordt uitgesproken zoals in ‘blauw’), wat met een Vlaamse uitspraak (met de ‘*ao*’ als aparte lettergrepen, zoals in ‘farao’) simpelweg niet zou rijmen.

Een kwestie van smaak?

Hoewel op basis van beide versies van *Frozen* een ellenlange lijst kan worden aangelegd van lexicale variatie tussen Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands, zijn er toch ook twee kanttekeningen te plaatsen bij die verschillen. Allereerst zijn er in *Frozen* heel wat verschillen tussen de Vlaamse en de Nederlandse versie die aantonen dat Nederlands-Nederlandse woorden of constructies voor Vlamingen niet per se onbekend zijn (en omgekeerd), maar gewoon minder gebruikelijk, zoals ‘ze begon te flippen’ (BN) tegenover ‘ze werd woest’ (NN). Wanneer iemand gewond raakt en je wilt weten of die persoon in orde is, gaat dat in het Belgisch-Nederlands als volgt: ‘Gaat het? – Het gaat’ (BN); in het Nederlands-Nederlands gaat het eerder zo: ‘Gaat het goed? – Het gaat goed’ (NN). ‘Kijk uit voor m’n poep’ (BN) wordt in het Nederlands: ‘Kijk uit voor m’n billen’ (NN), omdat die Vlaamse variant wel eens voor een verkeerde, niet erg smakelijke interpretatie zou kunnen zorgen in Nederland. Vervolgens is het ook niet onbelangrijk op te merken dat sommige vertaalkeuzes gewoon afhangen van de persoonlijke stijl van de vertaler en niet van het land waarin die leeft, zoals ‘De sneeuw glanst zacht op de bergen vannacht’ (BN) tegenover ‘De sneeuw glanst zacht in het maanlicht vannacht’ (NN) in de soundtrack van de film. De titel van het liedje waaruit het rijm-voorbeeld komt, *Love is an open door*, is ook heel anders vertaald: ‘Liefde is een open deur’ in het Belgisch-Nederlands, ‘Liefde geeft ons ruim baan’ in het Nederlands-Nederlands (*ruim baan maken* betekent ‘de doortocht vrij maken’, opnieuw een constructie die naar mijn

aanvoelen niet snel in een Vlaamse versie terug te vinden zou zijn). Dat laatste voorbeeld geeft overigens de indruk dat de Vlaamse vertaler veel dichter bij het Engels blijft dan de Nederlandse, maar of dat ook een kwestie is van persoonlijke stijl of een ander verschil tussen BN en NN, dat laat ik in het midden.

Pluricentrisch

Betekenen de bovenstaande verschillen tussen de twee versies van *Frozen* dat mijn nichtjes de Nederlandse Anna en Elsa niet zouden begrijpen? Niet per se. Als kind had ik naar mijn weten geen moeite om Aladdin, Sneeuwwitje, haar zeven dwergen en Simba te begrijpen. Is een dubbele, totaal verschillende vertaling dan wel noodzakelijk? Wederom: niet per se, maar de twee versies illustreren wel mooi de evolutie van een monocentrische benadering van het Nederlands (met het Nederlands-Nederlands als het unieke centrum) naar een pluricentrische visie van onze taal, waarbij Nederland en Vlaanderen gelijkwaardige polen vormen. Het gaat daarbij niet om twee compleet verschillende talen, maar wel om twee evenwaardige varianten van het Nederlands, met naast heel wat gelijkenissen ook hun eigen kenmerken. Ter ondersteuning bij dat idee verscheen onlangs nog het grote onderzoek van Radio 1 en De Standaard, waaruit bleek dat voor Vlamingen het Nederlands gerust wat Vlaamser mag. Op het niveau van de Disneyfilm is het Nederlands dus meegeëvolueerd van uniek-Nederlandse films zoals *Sneeuwwitje*, over een aantal mengvormen waar bijvoorbeeld de ‘exotische’ nevenpersonages een soort Vlaamse tussentaal spreken (Timon en Pumba in *De Leeuwenkoning*) naar volwaardige, Belgisch-Nederlandse films zoals *Frozen*. En daar ben ik toch wel blij om, want stel je voor dat mijn nichtjes me bij de eerste sneeuwval zouden komen vragen om een sneeuwpop te maken, dát zou pas *onwijs raar* zijn.

Sofie Gordts is verbonden aan de KU Leuven als praktijkassistent voor de vakken Nederlandse taalbeheersing en Nederlandse bedrijfscommunicatie.

e-mail: sofie.gordts@arts.kuleuven.be

Taalwerk

Achterzetsels: de spraakkunst uit ermee!

BERT CAPPELLE

Er zijn van die woordjes die lustig over andere woorden heen lijken te kunnen wippen. Neem nu het voorzetsel op:

*Ze sprong op de tafel.
Ze sprong de tafel op.*

Deze zinnen zijn allebei mogelijk in het Nederlands. In de eerste zin noemen we op met recht een voorzetsel, want het staat voor de tafel, waarmee het een zinsdeel vormt. In de tweede zin noemen de standaardwerken over Nederlandse spraakkunst het woordje op een ‘achterzetsel’ of ook wel, niet belemmerd door enige vrees voor een contradictio in terminis, een ‘achtergeplaatst voorzetsel’. Maar hebben we wel nood aan zo’n vreemde woordsoort?

Als *op* in de tweede zin geen achterzetsel is, wat is het dan wel? Misschien kunnen we *op* hier beter als het scheidbaar deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord beschouwen, zoals *op* in *Ze dronk het water op*. Om in wat volgt niet telkens ‘scheidbaar deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord’ te moeten schrijven, zal ik het over ‘partikel’ hebben, ook omdat we in sommige gevallen de analyse als ‘scheidbaar deel etc.’ taalkundig net nog een brug te ver vinden. Een sterk argument voor de partikelanalyse van een woord als *op* in *Ze sprong de tafel op*, en dus tegen de analyse als achterzetsel, komt van de gezaghebbende *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) zelf. Die laat zien dat er een bijwoordelijke bepaling kan sluipen tussen de naamwoordgroep en dat zogeheten achtergeplaatste voorzetsel:

Hij rijdt de garage altijd heel voorzichtig in. (ANS, 1997: 509)

Nog zo’n voorbeeld is deze authentieke zin, waarin het hulpwerkwoord *zal* tussen de naamwoordgroep en *in* komt te staan:

Dat zei koning Filip woensdag in zijn ultrakorte kersttoespraak, die de geschiedenis zal in gaan als ‘The king’s prozac speech’. (De Standaard, 27 december 2014)

Zulke zinnen ondermijnen het idee dat *de garage* en *in* of *de geschiedenis* en *in* samen een zinsdeel vormen, want zinsdelen laten zich niet zomaar opsplitsen. Als je dit niet gelooft, probeer dan maar eens *in zijn ultrakorte kersttoespraak*, dat wél een zinsdeel is, te splitsen door er de tijdsbepaling *woensdag* in te wurmen. Inderdaad, dat lukt niet:

**Dat zei koning Filip [in [woensdag] zijn ultrakorte kersttoespraak] ...*

Een ander argument tegen de achterzetselanalyse – en opnieuw voor de partikelanalyse – komt van het verkeersbord met de twee witte pijlen op een blauw bord, waarvan de officiële betekenis zo wordt omschreven:

Inrijden toegestaan

In kan hier geen achterzetsel zijn, want er is helemaal geen naamwoordgroep waar dit element achter zou kunnen zijn geplaatst. Men zou hier eventueel wel kunnen aanvoeren dat *deze straat* hier verzwegen is en dat we dus alsnog te maken hebben met het zinsdeel *de straat in*. Maar dat is weinig overtuigend, omdat we na voorzetsels normaal geen impliciete naamwoordgroep kunnen krijgen, speciale gevallen als *Ik stem voor* of *Zij is de dochter van* even niet meegerekend.

Google versus Genootschap *Onze Taal*

Bovendien wordt *in* vaker wel dan niet aaneengeschreven met *rijden*. Ik hoor sommigen al opwerpen dat veel mensen de spellingsregels gewoonweg niet beheersen. Maar toch, als we meer dan drie keer zo vaak *de straat ingereden* schrijven (460 Googletreffers toen ik laatst checkte) dan *de straat in gereden* (135 Googletreffers), dan is het moeilijk om niet te besluiten dat wat bijvoorbeeld de website van *Onze Taal* adviseert – en dat is om *de straat in rijden* te schrijven – niet al te best weerspiegelt hoe taalgebruikers zelf de relatie van *in* tot

rijden zien. Interessant om op te merken is dat Van Dale (editie 2005) *inrijden* als een lemma opneemt, met als voorbeelden onder meer *het bos inrijden* en *bij is het water ingereden*. Dit woordenboek zit daarmee op de lijn van de meeste taalgebruikers. Ander aardig feit: Google voorziet de vorm die volgens de taaladviesdienst van *Onze Taal* correct gespeld is, *de straat in gereden*, in het zoekvenster zelfs van een rode kronkellijn. Dat komt natuurlijk omdat Google zich voor zoeksuggesties baseert op wat het vaakst voorkomt, niet op wat zogenaamd de correcte spelling is.

Als je Google niet gelooft, ga dan te rade bij jezelf. Lees de volgende zin eens hardop voor:

Ik ben de garage in gereden.

Klopt het dat je eerder geneigd bent een pauze in te lassen tussen *garage* en *in* dan tussen *in* en *gereden*? Dat is misschien moeilijk om vast te stellen. Probeer daarom eens de volgende twee zinnen na elkaar. Uiteraard moet je '(pauze)' hier vervangen door een korte pauze:

Ik ben de garage in (pauze) gereden.

Ik ben de garage (pauze) in gereden.

Ik durf te wedden dat je de tweede versie verkiest. En dat is ook waarom je waarschijnlijk, net als ik, meer voelt voor de Google-spelling (*ingereden*) dan voor de spelling die *Onze Taal* je wil laten gebruiken.

Die en dat

Bekijken we even deze zin:

Ze aaide zachtjes over zijn kopje.

Hier kan *over* niet achter de naamwoordgroep staan: **Ze aaide zijn kopje over* is niet mogelijk. Als we een voorzetsel aan het begin van een betrekkelijke bijzin willen gebruiken, dan moeten we dat in het Nederlands zo oplossen, met *waar(-)*:

*Het diertje had een snoezig kopje, **waarover** ze zachtjes aaide.*

*Het diertje had een snoezig kopje, **waar** ze zachtjes **over** aaide.*

Maar de volgende zinnen, die ik op het internet vond, laten zien dat we met zogenaamde achterzetsels gewoon *die* of *dat* kunnen gebruiken:

*Verder merken we dat de velden die we **overvliegen** rond zijn en niet rechthoekig zoals bij ons.*

*Rond 17u bereikten we dan uiteindelijk de Berchtesgadenerpas **die** we ook **op** zijn gereden, en wat was dat zwaar!*

*De ruimte **die** we **binnenlopen** lijkt op een enorm pakhuis (...)*

*Bij elke hoek **die** ik **omsloeg**, maakte mijn hart een sprongetje.*

Kun je in de eerste zin hierboven nog een alternatief hebben met *waar-*, dan lukt dat bij de laatste niet:

*... de velden **waarover** we vliegen*

(of *... de velden **waar** we **over** vliegen*): ok

*... elke hoek **waarom** ik sloeg*

(of *... elke hoek **waar** ik **om** sloeg*): uitgesloten

Dat is niet zo verrassend, want je kunt wel *over velden vliegen*, maar niet *om een hoek slaan* (maar bijvoorbeeld wel *om een hoek kijken*). Wanneer we dus te maken hebben met een vorm die enkel als 'achterzetsel' bij een naamwoordgroep kan fungeren, dan is *waar(-)* vaak uitgesloten. Op zich is dat vreemd: als voorzetsels zonder morren na *waar(-)* komen in een betrekkelijke bijzin, dan zou dat voor achterzetsels zeker geen probleem hoeven te zijn. Het gebruik van *die* of *dat* bij die achterzetsels wijst erop dat de naamwoordelijke groep niet zonder meer een locatie is maar ook en vooral iets is waar in zekere zin iets mee gebeurt, net zoals met het lijdend voorwerp van een scheidbaar samengesteld werkwoord. Kortom, we stellen vast dat partikels en zogenaamde achterzetsels zich parallel gedragen in betrekkelijke bijzinnen, terwijl voorzetsels ander gedrag vertonen:

partikel:

*Ze at de boterham snel **op***

*... de boterham **die** ze snel **opat***

'achterzetsel':

*Ze reed de garage langzaam **in***

*... de garage **die** ze langzaam **inreed***: zoals een partikel

voorzetsel:

*Ze aaide zachtjes **over** zijn kop*

*... zijn kop **die** ze zachtjes **overaaide***: uitgesloten

Dit is een sterk argument om die zogeheten achterzetsels te analyseren als partikels en niet als een soort voorzetsels die op een voor voorzetsels ongebruikelijke plaats staan.

Contradictie

Mocht je er nu nog niet van overtuigd zijn dat achterzetsels niet werkelijk achtergeplaatste voorzetsels kunnen zijn, zoals de ANS ze dus noemt, wat te denken van het woord *af*? Dit kan helemaal geen achtergeplaatst voorzetsel zijn, want om te beginnen *is* het geen voorzetsel, toch niet in de standaardtaal of de regionale variant van het Nederlands die ik spreek:

*Jan liep **af** het plein*: uitgesloten voor mij

*Jan liep het plein **af***: ok

Met andere woorden, niet alle ‘achtergeplaatste voorzetsels’ zijn dus voorzetsels, wat pas echt een contradictie is! Naast *af* heb je ook nog de nevenschikking *op en neer*, die evenmin voor de naamwoordgroep kan staan:

Jan liep op en neer de gang: uitgesloten voor mij
Jan liep de gang op en neer: ok

Ik stel dus voor dat we maar beter het idee opgeven dat *Ze sprong op de tafel* en *Ze sprong de tafel op* eenzelfde soort zinsontleding krijgen, al besef ik dat weinig grammatici het met me eens zullen zijn. In zijn magistrale werk over Nederlandse grammatica, *Syntax of Dutch* (2012-2016), heeft Hans Broekhuis onder meer een heel boekdeel gewijd aan ‘Adpositions and Adpositional Phrases’. Zijn analyse sluit aan bij de traditie: hij beschouwt *op in de tafel op* dus evenzeer als een adpositie (een ‘bijzetsel’) bij de naamwoordgroep *de tafel* als *op in op de tafel*. Blijkbaar zijn de hier genoemde syntactische, orthografische en prosodische problemen met die zinsontleding niet genoeg onderkend – maar Broekhuis kent zijn materie – of niet ernstig genoeg om van die adpositionele analyse af te stappen.

Plaats en richting

Maar er zijn ook semantische verschillen tussen een voorzetsel en een ‘achterzetsel’. Laten we het volgende trio van voorbeelden onder de loep nemen. Ik geef ze een nummer mee omdat ik er vaak naar zal verwijzen.

- (1) *Miet danste op de tafel*.
- (2) *Miet sprong op de tafel*.
- (3) *Miet sprong de tafel op*.

Zin (1) bevat een bijwoordelijke bepaling van plaats. We kunnen parafraseren met ‘Miet danste, en dat deed ze (nota bene) op de tafel’. Zin (2) kan ook een dergelijke lezing hebben: ‘Miet sprong (op en neer), en dat deed ze (nota bene) op de tafel’. Maar er zijn voor zin (2) nog twee andere interpretaties te geven. Een eerste alternatieve interpretatie is er een waarbij *op de tafel* geen bijwoordelijke bepaling van plaats is, maar een vrijwel noodzakelijk zinsdeel dat (zij het niet volledig expliciet) een traject aanduidt waarvan het eindpunt (wel expliciet) de positie boven op de tafel is: ‘Miet sprong en belandde zodoende op de tafel’ – of, wat min of meer op hetzelfde neerkomt, ‘Miet kwam op de tafel terecht door te springen’. In feite is *op de tafel* hier dus nog steeds een aanduiding van plaats, maar er wordt een dynamische interpretatie pragmatisch ‘berekend’: als we uit de context weten dat Miet zich aanvankelijk niet op de tafel bevond en dat ze, nadat ze eenmaal heeft gesprongen, zich wel op de tafel bevond, dan kan het niet anders dan dat er zich een verplaatsing in een bepaalde richting heeft afgespeeld. Het idee is hier dus dat *op de tafel* allereerst een locatie uitdrukt en pas in tweede instantie, in combinatie met bepaalde werkwoorden, als richtingaanduidend kan worden geïnterpreteerd.

Deze dynamische lezing, of iets wat daar erg nauw bij aansluit, is de enige die er is voor zin (3), die dus ook iets betekent als ‘Miet sprong en belandde zodoende op de tafel’, ‘Miet kwam op de tafel terecht door te springen’. Maar er lijkt me toch een verschil

te zijn met voorzetselgroepen, in die zin dat naamwoordgroep + partikel inherent een richting aanduidt en niet zomaar in een bepaalde context *geïnterpreteerd* wordt als een richting. Dit blijkt uit de mogelijkheid om als invulling van *ergens* in de uitdrukking *ergens terechtkomen* een voorzetselgroep te gebruiken maar niet een naamwoordgroep met partikel, want bij *terechtkomen* willen we vooral de resulterende positie vernemen en niet iets horen over de weg ernaartoe. Vergelijk:

Ze kwam op de tafel terecht: ok
Ze kwam de tafel op terecht: uitgesloten

Hij kwam in het ziekenhuis terecht: ok
**Hij kwam het ziekenhuis in terecht*: uitgesloten

Een als partikel gebruikt *op* of *in* komt in dat opzicht overeen met *onto* of *into* in het Engels, die ook inherent richting (naar een locatie) uitdrukken. *On X* of *in X* verwijzen inherent naar een locatie. Maar *onto X* betekent zoiets als ‘to “on X”’ en *into X* betekent ‘to “in X”’. Ook al zijn die parafrases syntactisch niet welgevormd, mijn punt is dat een achterzetsel (dus een partikel) in het Nederlands qua betekenis iets van zo’n richtingaanduidend voorzetsel in het Engels heeft. Kijk maar:

She ended up on the table.
**She ended up onto the table*.

Om dus alvast even samen te vatten: een voorzetselconstituent als *op de tafel* verwijst naar een locatie, maar kan indirect als richtingaanduidend worden opgevat, terwijl een combinatie als *de tafel op* geen locatie uitdrukt maar inherent richting.

Van de kast op de tafel

Een subtieler verschil tussen zin (2) (*Miet sprong op de tafel*) en zin (3) (*Miet sprong de tafel op*) is dat je enkel die eerste zin kunt uiten wanneer Miet niet van beneden naar boven sprong maar zich eerst op een hoge kast bevond vlak naast de tafel en van daar al springend op het tafelblad terechtkwam. In zin (3) kun je moeilijk afstand doen van de lezing waarbij Miet zich op de grond bevond voor ze met haar sprong op de tafel terechtkwam. Uiteraard denk je bij zowel (2) als (3) spontaan aan een opwaartse beweging, maar als het om een neerwaartse beweging gaat, dan lijkt alleen (2) mogelijk te zijn.

Dat is wellicht omdat deze constructie meer de aandacht vestigt op het traverseren van een grens, zoals we zullen zien. De meest bekende en in het oog springende grens van een tafel is de tafeland rondom het tafelblad, waar door de zwaartekracht allerlei voorwerpen telkens weer van af neigen te rollen. *De tafel op springen* (of *de tafel opspringen*) brengt mentaal die tafeland in beeld die de springende persoon in omgekeerde richting overschrijdt door er vrij dicht langs te passeren.

Zoals ik al zei, heeft zin (2) nog een derde interpretatie. Ook hier gaat het om een interpretatie waarbij *op de tafel* niet een bijwoordelijke bepaling van plaats is. De interpretatie waar ik op doel, is figuurlijk of hyperbolisch (overdrijvend dus): ‘Ze haastte zich gretig naar de tafel’. Die interpretatie duikt bijvoorbeeld op in

een context waarin Miet zich te goed wil doen aan wat er op de tafel ligt uitgesteld aan lekkers of koopjes. Het gaat hier om een uitdrukking die we ook vinden in *De pers sprong op het verhaal*. Deze interpretatie is niet voorhanden bij zin (3). Bemerkt dat we ook niet kunnen zeggen:

**De pers sprong het verhaal op.*

Tijd om een overzicht te geven van al die interpretaties:

- (1) Miet danste op de tafel.
= 'Miet danste, en deed dat op de tafel'
- (2) Miet sprong op de tafel.
 1. = 'Miet sprong (op en neer), en deed dat op de tafel'
 2. = 'Miet sprong naar de plaats "op de tafel"'
 3. = 'Miet repte zich naar de plaats "bij/aan de tafel" (figuurlijk)'
- (3) Ze sprong de tafel op.
= 'Miet sprong naar de plaats "op de tafel"'

Zin (2) (*Miet sprong op de tafel*) is dus ambigu tussen een 'atelische' interpretatie en twee 'telische' interpretaties, in tegenstelling tot zin (1) en (3), die respectievelijk *atelisch* en *telisch* zijn. Een atelische situatie is niet gericht op een welbepaald eindpunt, een telische situatie is dat wel. Dat eindpunt is hier uiteraard het punt waarop Miet op (of bij) de tafel is terechtgekomen.

Speciaal soort voorwerp

We hebben gezien dat een zogeheten achterzetsel vaak beter kan worden geanalyseerd als een werkwoordspartikel, bijvoorbeeld als het van de naamwoordgroep gescheiden voorkomt (bijv. *Het schip voer de haven langzaam uit*) of als het in een betrekkelijke bijzin staat waarin naar die naamwoordgroep met *die* of *dat* wordt terugverwezen (bijv. *de berg die we over rijden*). De vraag is nu: als het achterzetsel eigenlijk een partikel is, welk soort zinsdeel is die naamwoordgroep (*de haven* respectievelijk *de berg*) dan?

Het antwoord op deze vraag kan zeker niet luiden: het is een lijdend voorwerp. Als het een lijdend voorwerp zou zijn, dan zouden we een passieve zin moeten kunnen gebruiken, waarbij dat lijdend voorwerp dan het onderwerp is. Niet alleen is passivering meestal nogal twijfelachtig (*De haven werd langzaam uitgevaren*: klinkt vreemd), zij het niet altijd onmogelijk (bijv. *De berg werd meermalen opgereden*: prima), maar er is iets wat absoluut problematisch is voor dit statuut als lijdend voorwerp, namelijk dat er soms al een lijdend voorwerp is:

Ik reed mijn motor de boot op. (*mijn motor* is al lijdend voorwerp)

Ze duwde hem de kamer uit. (*hem* is al lijdend voorwerp)

Toch zijn *de boot* en *de kamer* in deze voorbeelden voorwerpen. In haar proefschrift spreekt Maaïke Beliën (2008) hier van een *traversal object*, een werkwoordcomplement dat *getraverseerd* wordt, zoals we al aanstipten. Beliën gebruikt die term in navolging van enkele andere taalkundigen, die soortgelijke voorwerpen hebben

beschreven voor het Engels, het Japans en het Frans (bijv. *la rivière* in *Marie a traversé la rivière*, 'Marie heeft de rivier overgestoken'). In het Nederlands kunnen we misschien spreken van een *traversaal object*. Zo'n complement lijkt sterk op een lijdend voorwerp, maar waar in de bovenstaande zinnen *mijn motor* en *hem* prototypische lijdende voorwerpen zijn, gaat het in het geval van *de boot* en *de kamer* om een niet-prototypisch lijdend voorwerp. Volgens Beliën – en ik volg haar daarin – hebben lijdende voorwerpen, of het nu om prototypische gaat of om traversale, een cruciale eigenschap: ze zijn conceptueel onlosmakelijk met het werkwoordsproces verbonden. In de eerste zin bijvoorbeeld vereist de gebeurtenis genoemd door *rijden*, dat hier als een causatief bewegingswerkwoord zoals *plaatsen* wordt gebruikt, drie 'participanten': in de scène moet er een motorrijder (genoemd door het onderwerp) aanwezig zijn, alsook een motor (genoemd door het prototypisch lijdend voorwerp) en een getraverseerde entiteit (genoemd door de andere naamwoordgroep, *de boot*). Het dek van de boot hoeft niet over de hele lengte bereden te worden. Het punt van belang is hier dat de rand van de boot getraverseerd wordt: waar de motor aanvankelijk niet op de boot stond, staat hij als resultaat van de handeling wel op de boot.

Soms wordt wel het hele object getraverseerd, zoals in *Ze liep de brug over*, en soms is dat traverseren niet op een gemakkelijk aan te wijzen eindpunt gericht, zoals in *De baby kruipt het huis rond*. We moeten dus nog wat meer aandacht besteden aan dit soort semantische verschillen tussen verschillende achterzetsels, die we voortaan wel beter partikels noemen. Want dat het niet zomaar achtergeplaatste voorzetsels zijn, zoveel is duidelijk.

Referenties

ANS – W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M. C. van den Toorn (1997), *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
Beliën, Maaïke (2008), *Construction, Constraints, and Construal: Adpositions in Dutch*. Utrecht: LOT Publications.
Broekhuis, Hans (in samenwerking met Hans Bennis, Carole Boster, Marcel den Dikken, Martin Everaert, Liliane Haegeman, Evelien Keizer, Anneke Neijt, Henk van Riemsdijk, Georges de Schutter en Riet Vos) (2013), *Syntax of Dutch. Volume 3: Adpositions and Adpositional Phrases*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bert Cappelle is docent Engelse taalkunde aan de Universiteit van Rijsel.

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr

Dossier

Een Deens acteur in een Europees taalproces. De zaak Alta Realitat s.l. / Erlock Films vs. Ulrich Thomsen

ISABELLE BAMBUST

Utopian moments. Such moments are immensely important because both individuals and societies need hope, need the sense that things do not have to be the way that they are, that things can be better. There are consistent elements in what we hope for, such as a full stomach, decent clothing and housing, and personal security [...].

(L.T. Sargent (2012), 'Conclusion'. In: M.A. Ramiro Avilés en J.C. Davis (red.), *Utopian Moments. Reading Utopian Texts*. London-New York: Bloomsbury Academic, blz. 140)

Kroatië is de laatste nieuwkomer in de Europese Unie. De Europese ruimte telt nu 28 lidstaten met 24 Europese officiële talen. De groeiende mobiliteit leidt onvermijdelijk tot taalvuurwerk.

Zo heeft elke aanwezige in de EU een eigen taal, maar houdt het procesgebeuren daar rekening mee? Krijgt bijvoorbeeld de bestemming van een gerechtelijk document komende uit een andere Europese lidstaat dit document in zijn eigen taal toegestuurd? En hoe moet die eigen taal van de burger vastgesteld worden?

Daarover gaat de volgende Spaanse rechtszaak. De rechter uit Barcelona zit met de handen in het haar omtrent de taal van een dagvaarding waarmee hij een Deense burger voor zijn rechtbank wil doen verschijnen. Uiteindelijk legt hij het taalprobleem voor aan het Europese Hof van Justitie (HvJEU).

Van een artistieke menslievende context ...

Alta Realitat S.L. is een 'Sociedad Limitada'. 'Sociedad Limitada' is Spaans voor een 'vennootschap met beperkte aansprakelijkheid'. Alta Realitat is een Spaanse culturele organisatie die vernieuwende creaties produceert. De organisatie heeft veel aandacht voor het samenbrengen

van verschillende artistieke disciplines en promoot een internationale, multiculturele, humanistische bezieling (zie www.altarealitat.com). Alta Realitat maakt een Engelstalige film met als titel *The Frost*. De film is gebaseerd op het Noorse toneelstuk *Lille Eyolf* ('Kleine Eyolf') van Henrik Ibsen. Een tragisch ongeval maakt een einde aan het leven van de jonge Eyolf. De achterblijvende ouders, Rita en Alfred, dreigen te zwichten onder een enorm schuldgevoel. Zij leven met de pijnlijke gedachte dat zij de kleine Eyolf onvoldoende liefde hebben gegeven.

... naar een proces ...

Voor de rol van het hoofdpersonage Alfred wil de Deense acteur Ulrich Thomsen graag zijn diensten leveren. Daarvoor wordt op 13 februari 2008 een Engelstalige overeenkomst afgesloten tussen Alta Realitat en Ulrich Thomsen. De acteur beëindigt echter vroegtijdig zijn medewerking aan de film. Daarop dient Alta Realitat S.L. tegen Erlock Films en Ulrich Thomsen bij de Spaanse rechtbank van eerste aanleg in Barcelona een vordering in tot ontbinding van de overeenkomst, tot terugbetaling van het reeds aan de acteur betaalde bedrag van €30.000, tot betaling van €10.037,08 schadevergoeding en tot betaling van de proceskosten.

... met een taalprobleem

Acteur Thomsen woont in Denemarken en wordt aldaar gedagvaard. Hij weigert de ontvangst van de dagvaarding omdat hij de taal waarin het document is opgesteld (Engels) niet begrijpt. Een verplicht na te leven Europese taalregel laat zo'n weigering toe. Die regel schrijft namelijk voor dat de bestemming de mededeling van een buitenlands Europees document kan weigeren, wanneer het niet gesteld is in of vertaald werd naar een taal die overeenkomt met de officiële plaats van

de mededeling *of* met een taal die de bestemming begrijpt. Welnu, de Engelse taal is duidelijk niet de officiële taal van Denemarken. Daardoor ziet Thomsen zijn kans om de Engelstalige dagvaarding te weigeren. Hij deelt mee dat hij enkel de Deense taal begrijpt.

De Spaanse hakbijl zonder kracht in Denemarken

Thomsen verschijnt niet voor de Spaanse rechter. De rechtbank neemt toch een beslissing. De rechter vindt de weigering van acteur Thomsen onterecht. Thomsen wordt bijgevolg veroordeeld tot de betaling van de gevraagde geldsommen aan Alta Realitat. Wanneer Thomsen niet vrijwillig betaalt, kan hij daartoe gedwongen worden. Zo is het bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat Alta Realitat op basis van de verkregen beslissing Thomsens huis of voertuig in beslag zou nemen om de schulden met de verkoopopbrengst af te lossen. Alvorens dergelijke acties te kunnen ondernemen, moet een Deense rechter voor de Spaanse beslissing groen licht geven. Daarom controleert de Deense rechtbank van Lyngby eerst of de Spaanse procedure eerlijk is verlopen. En daar knelt het schoentje, want de Deense rechter heeft wél begrip voor de weigering van Thomsen. De rechter vindt dat acteur Thomsen zich door de Engelse dagvaarding niet voldoende heeft kunnen verdedigen, omdat de acteur de dagvaarding eenvoudigweg onvoldoende begreep. Het resultaat is dat het Spaanse vonnis in Denemarken geen slagkracht heeft en dat de Spaanse procedure vanaf nul moet worden hervat ...

De grondige taalanalyse van de Spaanse rechter

Er is dus een nieuwe dagvaarding nodig. Bijzonder is dat de Spaanse rechter voorafgaand aan deze tweede dagvaarding de Engelse taalkennis van acteur Ulrich Thomsen grondig onderzoekt. De rechter besluit dat Thomsen wel degelijk voldoende Engels kent, en dat een weigering van een Engelstalig stuk niet goed te praten valt. De rechtbank steunt daarvoor op volgende elementen:

- de Engelstalige overeenkomst die Alta Realitat op 13 februari 2008 met Thomsen heeft afgesloten;
- Engelstalige stukken uitgaande van Thomsen;
- de acteur geeft in zijn acteursprofiel op de databank van IMDB zelf aan dat hij vloeiend Engels spreekt; zie inderdaad <http://www.imdb.com/name/nm0860947/>

bio?ref_nm_ov_bio_sm, waar we lezen: ‘is fluent in Danish, English and German’;

- een Engelstalige blog die aan Thomsen wordt toegeschreven;
- diverse dvd’s waarop Thomsen in het Engels spreekt.

De Spaanse rechtbank brengt de eerdere weigering omtrent de taal in verband met procedurefraude en besluit om de nieuwe dagvaarding wederom in de Engelse taal te betekenen. Op grond van die procedurefraude zou de dagvaarding – zelfs bij een (tweede) weigering – geacht worden een eerlijke dagvaarding te zijn.

De tussenkomst van de hogere Europese rechter

De Spaanse rechter heeft toch twijfels omtrent een dergelijke voortzetting van het dossier. Hij wil op zeker spelen en hij besluit drie vragen aan het HvJEU te stellen. Een eerste vraag is of hij als rechter in deze zaak zelf kon uitpluizen of Thomsen al dan niet voldoende Engels begrijpt. Indien blijkt dat de rechter dit zelf kon doen, komen de tweede en derde vragen op de voorgrond. De tweede vraag is of bestemming Thomsen de Engelstalige dagvaarding nog kan weigeren, nu de Spaanse rechter heeft beslist dat Thomsen de Engelse taal voldoende beheerst. De derde vraag is of de dagvaarding, ondanks een eventuele blijvende weigering van Thomsen, toch als een eerlijke dagvaarding beschouwd kan worden.

Een eigen persoonlijk commentaar: Over tegenstrijdige taalbeoordelingen

Deze zaak toont duidelijk aan hoe moeilijk het is een oordeel te vellen over iemands taalkennis. Ten eerste legt deze zaak de vinger op de wonde wat mogelijke tegenstrijdige taalbeoordelingen van verschillende rechters betreft. In deze zaak vindt de Spaanse rechter de weigering niet terecht, terwijl het Deense gerecht (die aan de Spaanse beslissing groen licht moesten geven) blijkbaar niet kan leven met dit Spaanse oordeel. Naar het motto ‘eigen kind, schoon kind’ kan ik volgende vraag niet loslaten: is het denkbaar dat het Deense gerecht geoordeeld heeft volgens het adagium ‘eigen burger, schone burger’, of nog: ‘eigen (ster)acteur, schone (ster)acteur’?

Over taalkenniscriteria

Ten tweede stel ik mij vragen rond de rechtvaardigheid van de beoordeling van de taalkennis door de rechter. Kan de rechter uit het feit dat Thomsen het Engels bijvoorbeeld gebruikt in een overeenkomst of op

een internetpagina zomaar besluiten dat Thomsen ook voldoende Engels kent om een dagvaarding te ontvangen? Is het niet normaal dat acteur Ulrich Thomsen er alles aan doet om zich beroepshalve als Engelstalige te profileren, nu de Engelse taal in de filmwereld de voertaal is? Maar blijft het dan correct om hem juist daarom ook het Engels als begrijpelijke taal in de context van de dagvaarding op te leggen? De manier waarop de Spaanse rechter een oordeel velt over de taalkennis van Thomsen is zeker geen curiosum. Ik stel vast dat de nationale rechters, om het begrip ‘een taal die de bestemming begrijpt’ te bepalen, in het algemeen terugrijpen naar een waaier van criteria op grond waarvan zij vermoeden dat de bestemming een welbepaalde taal in een gerechtelijke context beheerst. In mijn onderzoek noem ik die criteria ‘extrapolerende criteria’. De rechter verbindt bijvoorbeeld een bepaalde taalbeheersing aan het criterium van de nationaliteit – bijvoorbeeld de beheersing van de Franse taal met betrekking tot een Franse bestemming – en extrapoleert die vermoedelijke Franse taalbeheersing op grond van de nationaliteit dan naar een Franse taalbeheersing in een gerechtelijke context.

Zo spreekt de rechtbank van Mechelen zich op 11 september 2007 uit over de geldigheid van een document dat vanuit België in Italië werd meegedeeld. Het Nederlandstalige document werd niet vertaald. De rechtbank van Mechelen oordeelde dat de rechten van de bestemming niet werden geschaad, omdat hij uitvoerig gereageerd heeft op het document, alsook omdat hij de *Deense* nationaliteit heeft en hij zich tamelijk goed uitdrukte in het Nederlands in mails die hij met zijn kinderen uitwisselde. Mijn verbazing kent geen grenzen omtrent de koppeling van de Deense nationaliteit aan de kennis van de Nederlandse taal. Uiteraard staat mijn verwondering de boeiende gelijkens tussen bepaalde Vlaamse dialecten en de Deense taal niet in de weg.

Verdergaand op dat criterium van de nationaliteit, ben ik de mening toegedaan dat de nationaliteit van een persoon en de beheersing van de taal gelieerd aan de betrokken natie niet onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Allereerst garandeert de verkrijging van een nationaliteit bij de geboorte geenszins de beheersing van de betrokken natietaal. Ook de verkrijging van een nationaliteit via naturalisatie verzekert die taalkennis niet. De nationaliteitsverwerving bij naturalisatie hangt wel soms af van een voldoende kennis van de natietaal (Van Oers et al., 2010). Doch, het kan daar uiteraard om een ander taalniveau gaan in vergelijking met een taalbegrip in een gerechtelijke context. Bovendien kunnen de appreciatiemomenten in de tijd uiteenlopen. De persoon die vandaag aan de natietaalvoorwaarde voldoet en de nationaliteit verkrijgt, zal binnen een aantal jaren de natietaal misschien niet meer beheersen. In dat licht vraag ik mij ook af of er rechtssystemen bestaan die een natietaalverlies als een grond voor het verlies van nationaliteit beschouwen ...

Niet zonder problemen is het feit dat bepaalde personen een dubbele nationaliteit of geen nationaliteit hebben, of dat bepaalde naties aan meerdere talen verbonden zijn. Dan rijst de vraag welke taal in rekening genomen moet worden. Verder rijst ook de vraag of het gaat om de officiële taal (of een van de officiële talen) van de natie, of om ‘een’ taal van de natie (ik denk bijvoorbeeld aan dialecten, of aan minderheidstalen die geen officiële taal zijn). Voorheen heerste er in België onduidelijkheid over de invulling van de voldoende talenkennis bij een naturalisatieverzoek. Daarin kwam verandering. De Belgische wetgever maakte de verkrijging van de Belgische nationaliteit migratieneutraal. Vandaag is het bewijs van kennis van een van de drie landstalen cruciaal. Een hele resem documenten komt in aanmerking om dit bewijs te leveren. Het gaat bijvoorbeeld om diploma's en getuigschriften die in een van de drie landstalen werden behaald, om taalattesten of taalcertificaten, of om documenten die een beroepsopleiding of een inburgeringscursus bewijzen. Een wat vreemde eend in de bijt zijn de ‘documenten waaruit blijkt dat de betrokkene gedurende de voorbije vijf jaar onafgebroken als werknemer en/of als statutair benoemde in overheidssdienst en/of als zelfstandige in hoofdberoep heeft gewerkt’. Vooral het feit dat een persoon vijf jaar een zelfstandige hoofdactiviteit in België uitoefent, lijkt mij niet noodzakelijk verbonden te zijn met het gebruik van een van de drie landstalen.

Mijn voorstel tot een taalpubliciteitsmechanisme

Mijn derde opmerking bevat de vraag of het hoe dan ook niet eenvoudiger zou zijn indien iedere aanwezige in de EU – en dus iedere potentiële bestemming van een document uit een andere Europese lidstaat – vooraf zelf zijn taalidentiteit zou opgeven? In mijn onderzoek stel ik een mechanisme voor dat de bestemmingen van documenten in Europa toelaat hun eigen taal bekend te maken. Ik tracht met andere woorden een ‘taalpubliciteitsmechanisme’ te ontwikkelen dat tal van voordelen kan bieden.

Een eerste voordeel is dat de taalbescherming door de voorafgaande verklaring veel waarheidsgetrouwer zou kunnen worden. De noodzaak van een waaier van criteria bij de invulling van het begrip ‘een taal die de bestemming begrijpt’, kan vermeden worden. Zo zijn er geen hoofdbrekens meer met betrekking tot welke criteria er in die panoplie moeten zitten. Er zijn met andere woorden geen zorgen meer over waar de extrapolatie begint of eindigt, en dat creëert een grote rechtszekerheid. Het voorgestelde systeem vermijdt ook mogelijke tegenstrijdige taalbeoordelingen van verschillende rechters, zoals in de betrokken Spaanse zaak.

Het aangeven van de eigen taal heeft als tweede troef dat de bestemming van het stuk geen belang heeft om tot misbruik over te gaan. Hij geeft op voorhand een taal op die hij in een gerechtelijke

telijke context begrijpt. Die handeling van tevoren sluit eventuele intelligente misbruiken uit. Indien de bestemming immers tot een niet-waarheidsgetrouwe aangifte zou overgaan, zou hij zichzelf daarmee in de problemen kunnen brengen. De bestemming weet trouwens niet op voorhand welke eventuele processen er boven zijn hoofd hangen. De taalpubliciteitsmaatregel kan dus op die manier het eventueel nutteloos maken van het betekenisproces door de bestemming tegengaan.

Een derde voordeel is dat de bestemming met kennis van zaken zijn comfortabele taalbeheersing zo wijd kan bekendmaken als hij wil. Ofwel kiest hij voor uiterst veilig en blijft hij dicht bij een taal die hij naar eigen zeggen het meest perfect beheerst. Ofwel vermeldt hij op eigen risico ook andere talen. Op die manier creëert de bestemming ten aanzien van de gerechtelijke buitenwereld zijn eigen taalzone. Een dergelijk mechanisme kan kortom op een rechtvaardige manier het begrip ‘een taal die de bestemming begrijpt’ invullen.

In strafprocedures bestaat er sinds 2010 een Europese regelgeving over het recht op vertolking en vertaling. Die regelgeving houdt geen echt taalpubliciteitsmechanisme in, maar voorziet wel in een regeling waarbij de lidstaten een procedure of mechanisme moeten installeren om te controleren of de verdachte of beklagde de taal van de strafprocedure spreekt en verstaat, en of hij de bijstand van een tolk nodig heeft. Dit mechanisme treedt echter enkel op de voorgrond met betrekking tot het recht op vertolking en niet wat het recht op vertaling van schriftelijke documenten betreft. Inderdaad, bij de inzet van de vertolking is er per definitie een contact tussen de communicerende partijen. Allereerst leidt dit dus tot een onmiddellijke confrontatie tussen de partijen. Ten tweede biedt dit direct contact de mogelijkheid de talige persoon bij het taalzoektochtproces te betrekken. Ten derde zal de graad van taalbeheersing hoog genoeg moeten zijn om de snelle en directe communicatie te kunnen volgen. De inleidende commentaar op die Europese regelgeving stelt dat dit mechanisme inhoudt dat die controle op een adequate wijze uitgeoefend moet worden, bijvoorbeeld ook door de verdachte of beklagde daarover te raadplegen. De door de lidstaten ontwikkelde mechanismen zouden volgens mij een welkome inspiratiebron kunnen vormen voor de ontwikkeling van het in mijn onderzoek voorgestelde taalpubliciteitsmechanisme. Tot nu moet ik echter vaststellen dat landen zoals Nederland, Frankrijk, Duitsland en ook België geen of uiterst weinig initiatief nemen in de realisatie van dit mechanisme in strafzaken.

Wachten op Europa en een les voor België

Nu de drie vragen door de Spaanse rechter aan het HvJEU zijn gesteld, wordt het wachten op een advies (een voorstel tot antwoord-

den) van de Advocaat-generaal bij het HvJEU gevolgd door een finale beslissing van het HvJEU (de definitieve antwoorden).

Kan dit moderne Europese taaldrama ook gevolgen hebben voor België? De Belgische taalregeling is onder druk van de Europese taalregeling komen te staan. Terwijl de genoemde Europese taalregel bij de mededeling van een document deels rekening houdt met de taal die de bestemming begrijpt, is dat in België totaal niet het geval. De Belgische taalwet houdt in principe alleen rekening met de officiële taal van de plaats waar het document wordt meegedeeld. Dit leidt soms tot extreme situaties. *Zo moet* bijvoorbeeld een Franstalige dagvaarding om te verschijnen voor de rechter in Charleroi, meegedeeld aan een Franstalig persoon in Antwerpen, toch naar het Nederlands vertaald worden. Met betrekking tot Duitstalige documenten uit de Belgische Oostkantons die in het tweetalig gebied Brussel meegedeeld moeten worden, is een surrealistische taalregel van toepassing. De Duitstalige documenten moeten naar het Nederlands én naar het Frans vertaald worden. Dit is een onvoordelige regel, omdat de Brusselse bestemming ofwel naar het Nederlandstalige document zal grijpen, ofwel naar het Franstalige, ofwel naar geen van beide (wanneer de bestemming anderstalig is).

Indien de Europese antwoorden het accent zouden leggen op een verdergaande bescherming van de eigen taal van de bestemming door de beoordeling van de taalkennis bij die bestemming zelf te leggen, zou de druk op de Belgische taalregeling nog kunnen verhogen.

Referentie

Van Oers, R., E. Ersbøll, en D. Kostakopoulou (2010), ‘Mapping the redefinition of belonging in Europe’. In: R. van Oers, E. Ersbøll en D. Kostakopoulou (red.), *A Re-definition of Belonging? Language and Integration Tests in Europe*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, blz. 307-331.

Isabelle Bambust is onderzoeker-assistent aan de rechtsfaculteit van de Universiteit Gent. Sinds 2012 verricht zij onderzoek rond taalbescherming.

e-mail: isabelle.bambust@UGent.be

Taalkronkels

Het Echternach van het talenonderwijs

FILIP DEVOS

Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits (CD&V) wil het vreemdetalenonderwijs aanscherpen: de eindtermen voor Frans, Engels en Duits in het Vlaams secundair onderwijs moeten ‘ambitieuzer’, zo luidt het in haar overigens nog vrij vage beleidsplan van oktober 2014.

Uit verschillende onderzoeken zou immers blijken dat de talenkennis van Vlaamse jongeren – het Frans (begrijpelijkerwijs) meer dan het Engels – sterk achteruitgaat. Secundaire scholen zouden in de toekomst bijvoorbeeld vreemde talen mogen gebruiken in niet-taalkvakken, en in het lager onderwijs zouden ‘taalinitiaties’ gegeven kunnen worden in het Engels, Frans en Duits. ‘De tijd dat Vlaamse jongeren in het buitenland werden bewonderd om hun aardig mondje Frans, Engels of Duits is voorbij’, zo stond er op 28 oktober op de website van de kersverse minister te lezen. Vandaar: ‘Strengere examens in talen’ (<http://www.hildecrevits.be/nl/strengere-examens-talen>).

Vier bedenkingen.

Ten eerste: volgens de *European Survey on Language Competences* zou er in Vlaanderen niet echt een probleem zijn. Integendeel: we blijven wereldwijd bij de top behoren wat vreemdetalenkennis betreft (<http://www.kuleuven.be/eslc/>). Maar hoe het ook zij: wat goed is, kan altijd nog beter, of moet je op zijn minst proberen te consolideren.

Ten tweede is het voorstel niet zo nieuw als het lijkt, en werd het met veel poeha in de media uitgesmeerd. Tijdens de Vlor-startdag van 24 september 2009 stelde toenmalig onderwijsminister Pascal Smet (SP.A) al: ‘De eindtermen vreemde talen moeten wat strenger gemaakt worden. Dat werd voor Frans al gerealiseerd in de vorige legislatuur maar moet nu ook gebeuren voor andere vreemde talen, in de eerste plaats voor het Engels’ (http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/speech_pascal_smet.pdf). Moeten de eindtermen Frans (volgens Crevits) nog eens strenger als die in ‘een vorige legislatuur’ (volgens Smet) al strenger gemaakt zouden zijn? Misschien moeten ze net wat teruggeschoefd worden, als blijkt dat de meeste leerlingen de eindtermen Frans niet halen. Dat lijkt realistisch.

Ten derde: hebben leraars niet-taalkvakken wel de competentie om hun stof, aardrijkskunde of wiskunde, in een vreemde taal te geven? Werkt dat het steenkolenengels of koeterwaals bijvoorbeeld niet nog verder in de hand?

Ten vierde, en dat lijkt me toch de belangrijkste bedenking bij het hele voornemen van de minister, wordt al te weinig of niet gewezen op de fundamentele rol van de moedertaal in de vreemdetaalverwerving. Een goede taalpraktijk steunt onder meer op een degelijk inzicht in taalstructuur. Recent onderzoek wijst echter niet alleen uit dat ASO-leerlingen de eindtermen nauwelijks halen voor grammaticale aspecten van hun moedertaal, maar ook dat leraars zelf vragende partij zijn voor meer grammatica-onderricht. Ruim driekwart vindt dat het moedertaalonderwijs in dat opzicht niet aansluit bij het vreemdetalenonderwijs. En dan krijg je situaties waarbij je een 17-jarige (!) ASO-leerling het verschil tussen *le* en *lui* in het Frans probeert uit te leggen, maar stoot op een totaal gebrek aan moedertaalinzicht, zowel inhoudelijk als terminologisch.

Er schort dus iets met de basis: de moedertaal. Dat gaf Pascal Smet in maart 2013 toe als antwoord op een parlementaire vraag: ‘Een eerste maatregel die we hebben genomen om tegemoet te komen aan het *dalende niveau van taalbeschouwing* is een wijziging van de eindtermen taalbeschouwing. We hebben de eindtermen voor taalbeschouwing versterkt en meer geëxpliciteerd of specifieker gemaakt’ (http://docs.vlaamsparl.be/docs/handelingen_commissies/2012-2013/c0m170ond18-28032013_voorlopig.pdf).

Huizen hebben stevige fundamenten nodig, en met het talenonderwijs is het niet anders: het vreemdetalenonderwijs kan maar opgebouwd worden op de stevige fundamenten van het moedertaalonderwijs. Vreemde talen worden immers in grote mate verworven via (intuïtief inzicht in) de moedertaal en via (explicitering van het grotendeels onbewust verworven) inzicht in de structuur van die moedertaal. Dat leidt tot een efficiëntere aanpak. Daarom moet het talenonderwijs contrastief aangepakt worden, met concentrische cirkels rond de kern, en dat is de moedertaal.

Te boek

(On)mogelijk Nederlands

FILIP DEVOS

Over wat kan en niet kan in het Nederlands, zo luidt de ondertitel van het nieuwe boek *Die taal, die weet wat* van Jan Stroop. Een ondertitel die verwachtingen wekt: wat zou in het Nederlands dan niet kunnen?, vraag je je meteen af.

Jan Stroop is gastonderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam en een bekend (populariserend) schrijver over taal en taalverandering, onder meer in *Hun hebben de taal verkwanseld* (2010). Hij introduceerde het begrip ‘Poldernederlands’ en schreef daar ettelijke bijdragen over.

De ongeveer 40 columnachtige stukjes in dit boek, 2 tot 7 bladzijden lang, zijn in 3 hoofdstukken gegroepeerd: (1) *Je weet niet wat je weet*, (2) *Nooit geweten: blogs en varia*, en (3) *Wat ik weet van dialecten*. Het betreft een bundeling, op een vijftal nieuwe bijdragen na, van eerder verschenen materiaal, vooral op nederl.blogspot.nl, maar ook in verzamelbundels en tijdschriften of kranten. Een notenapparaat, afkortingen, literatuuropgave en register sluiten het geheel keurig af.

In het citaat vooraan in het boek neemt Stroop zijn lezersbrief aan *de Volkskrant* uit 2013 op, waarin hij wijst op het spanningsveld tussen de taalkundige als beschrijver/wetenschapper en de taalkundige als voorschrijver/docent. Daarmee is meteen de toon voor deze bundel gezet, want dat spanningsveld komt opnieuw aan bod in het inleidende stukje, *Die taal, die weet wat*. Daar wijst Stroop op wat je de spanning tussen ‘taalemotie’ en ‘taalrede’ zou kunnen noemen: ‘Er is geen onderwerp dat zoveel commotie veroorzaakt. Iedereen heeft er wel een mening over en meestal meteen een oordeel. Bij taalonderzoekers ligt dat anders. Die hebben geen mening, maar ze zijn vaak wel gefascineerd door wat ze in een taal ontdekken.’ En verder: ‘Emoties kom je tegen bij taalliefhebbers, mensen die het beste met de taal voorhebben en die meestal ook precies weten wat het beste is voor een taal. Dat “weten” betekent in de praktijk trouwens meestal dat ze vasthouden aan wat hen ooit verteld is. Ze vinden bijvoorbeeld dat dat “hen” uit mijn vorige zin “hun” moet zijn. Ze gruwen bij het horen van “ze heb”, om van het vreselijke “hun hebben” maar te zwijgen.’

De verwondering, de eerder vermelde ‘gefascineerdheid door taal’, is precies het uitgangspunt van de stukjes van Stroop, die thematisch sterk uiteenlopen, en bijvoorbeeld handelen over de spatie tussen *Rijks* en *museum*, het veelvuldig gebruikte *Klopt!*, de taal van het journaal, Vlaamse tussentaal, de uitdrukking *de pijp aan Maarten geven*, het woord *dubben*, de groene en rode volgorde, de woordomkeringen *appelsien* en *sinaasappel*, de geschiedenis van *zakdoek* of de figuurlijke betekenis van *zaaddodend*.

Stroop plaatst zijn observaties omtrent die verschijnselen telkens in historisch perspectief, en zijn werkwijze sluit naadloos aan bij wat Lambert ten Kate 300 jaar geleden al wist, namelijk ‘dat men de Taelwetten moet vinden en niet maken’. Stroops motto luidt immers: ‘Wat niet kan kun je niet zeggen. En omgekeerd: wat je kunt zeggen, dat kan dus gewoon. Of in de woorden van wijlen Hugo Brandt Corstius: “Regel 1: wat ik zeg is goed Nederlands. Regel 2: wat ik niet door de strot kan krijgen is geen goed Nederlands” (in: Piet Grijs, *Vrijdag? Dit moet cultuur zijn!*).’

Het is met andere woorden het algemene taalgevoel van de sprekers dat bepaalt wat wel en niet kan, niet de taalnormeerders met hun voorgeschreven regeltjes.

Dat algemene taalgevoel van de sprekers weet Stroop treffend, sterk onderbouwd, relativerend en soms niet zonder humor te beschrijven. Een lekker boekje over taal.

Jan Stroop, *Die taal, die weet wat*. Over wat kan en niet kan in het Nederlands. Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Gennep, 2014. ISBN 978 90 253 0403 4, 207 blz., 17,50 euro.

Te boek

De taal achterna

FILIP DEVOS

Wim Daniëls is een veelzijdig man, en die veelzijdigheid heeft 'taal' als constante. Al twintig jaar is hij full-time zelfstandig schrijver en taaladviseur. Op zijn website (<http://www.wimdaniels.nl/>) zegt hij onder meer: 'Ik ben schrijver van woordenboeken, boeken over taal, jongerenromans, informatieve boeken voor de jeugd, enzovoort.' Maar ook: 'Ik ben te raadplegen bij twijfel over de kwaliteit van uw eigen teksten of de teksten binnen uw bedrijf of organisatie. Ik maak analyses, geef adviezen en verzorg taaltrainingen', 'Van september 2009 tot en met juni 2014 was ik vaste columnist bij het live-radioprogramma *Spijkers met koppen* van de VARA. Op 14 juni 2014 leverde ik mijn laatste bijdrage' en 'Sinds begin 2011 ben ik stadsdichter van Helmond. Dat ben ik nog tot januari 2015.'

Aan zijn lijst van boeken (onder meer nog *Komkomma, Mieters!*, *Groeten uit Brabant* en *Gnoeg is gnoeg*) mag nu ook *De taal achterna* toegevoegd worden, zijn honderdste boek, dat hij schreef naar aanleiding van zijn zestigste verjaardag. Het betreft 'Het verslag van een ontdekkingsstocht', en taal is natuurlijk (weer) de rode draad.

In 19 hoofdstukjes beschrijft Daniëls zijn ontdekkingsstocht in de wonderde wereld van taal. Hij groeide op in het Brabantse Aarle-Rixtel, in de tegenwoordige fusiegemeente Laarbeek, waar het dialect (hij noemt zichzelf 'eentalig opgevoed' in dat dialect) hem al vlug verwonderde. Zo geraakte hij verslingerd aan taal. Tot zijn dertiende zou hij geen andere taal spreken. 'Mijn wereld was behoorlijk begrensd [...]. En dat is een uitermate gunstige situatie voor het behoud van het dialect.'

Op de lagere school komt hij met het 'Hoog-Hollands' in contact. Kinderen die dialect spraken, werden als dommer aangezien dan 'standaardtaalkinderen'. Pas toen hij in Tilburg ging studeren, en de trein ontdekte, begon het Algemeen Nederlands in hem 'neer te dalen'. Hij studeert Nederlands aan de lerarenopleiding, want 'door mijn dialect was de taal in mij gaan zingen'. Dat dialecten trouwens verdwijnen, is de prijs die we moeten betalen voor de voordelen van een 'grenzenloos bestaan'.

Daniëls komt vooral tot de ontdekking dat taal een maskerade is, 'niets is wat het lijkt'. De vele Franse woorden in zijn dialect beginnen op te vallen: *ollieklonje* (voor *eau de cologne*) of *brandestransie* (voor *brandassurantie*

(brandverzekering)). Daniëls begint zich op dat ogenblik een 'taalbeschuwer' te voelen.

De taal achterna is veel meer dan een loutere ontdekkingsstocht van taal; het is ook een echt tijdsdocument, over vakantie (*bermtoerisme*), over de tijd dat een wc nog een *poepdoos* was, de Arendsoogboeken, de dierenverhalen van Anton Koolhaas en dies meer.

De taalkwesties die Daniëls aansnijdt, komen voor de taalkundige soms misschien wat belerend over. Daniëls probeert wat al te omvattend te zijn (het ontstaan van het alfabet bijvoorbeeld), en daardoor komt zijn verhaal hier en daar wat artificieel over. Het kruisbeeld 'Mensch red uw ziel' in zijn geboortedorp is er bijvoorbeeld de aanleiding toe om bladzijden lang over de Nederlandse spelling te schrijven, Marchant en Kollewijn inclusief. Maar de gemiddelde taalliefhebber zal daar allicht minder last van hebben. Op zijn leukst toont Daniëls zich als woordverzamelaar: hij verzamelt thuistaal, lichaamswoorden (*bloemkooloor*, *kippenborst*), kindwoorden, herhalingswoorden (*couscous*, *bonbon*), waterwoorden en klanknabootsende woorden en nog veel meer. 'Als je een taalverzamelaar wordt, raak je niet gemakkelijk uitgeverzameld. Altijd weer dient zich een nieuwe uitdaging aan. Een maatschappelijk belang is er meestal niet mee gediend; een hoger doel valt zelden te bespeuren. Het gaat vrijwel altijd puur om het genoegen in de woorden zelf, om de woorden aan een touwtje te rijgen, er een ketting van te maken en die in de etalage te hangen van een taalwinkel, die ik om onbegrijpelijke redenen nog nooit daadwerkelijk geopend heb.' In zulke passages toont Daniëls zich – als woordverzamelaar – op zijn best.

Wim Daniëls, *De taal achterna*. Het verslag van een ontdekkingsstocht. Amsterdam: Thomas Rap, 2014. ISBN 978 90 004 0249 2, 201 blz., 14,90 euro.

Mediastudies

FILIP DEVOS

Bij uitgeverij Acco verscheen een derde, herziene druk van het in 2011 voor het eerst gepubliceerde *Media onder de loep. Een inleiding tot de mediastudies*. De auteur, Katheline De Lembre, is docent aan de Arteveldehogeschool in Gent, waar ze naast Mediastudies en Media-analyse ook Marketing doceert. Eerder verscheen van haar hand trouwens het (studie)boek *Marketing. De basisprincipes*. De link tussen media en marketing is alvast duidelijk, en De Lembre komt er herhaaldelijk en uitdrukkelijk op terug in haar naslagwerk. 'De tijd van media als familiebedrijfjes of als spreekbuis van een politieke partij of vereniging is voorbij. Massamedia zijn commerciële producten die verkocht moeten worden aan steeds kritischer wordende mediaconsumenten'. Daarnaast staat in beide takken, media en marketing, 'communicatie' centraal. Later in het boek lezen we: 'Vroeger had marketing in een mediabedrijf iets geheimzinnigs, iets manipulatiefs. Het was min of meer onbetrouwbaar. Nu is men gaan inzien dat marketing niets meer en ook niets minder is dan een systematisch commercieel beleid dat uitgaat van een deal tussen (media)producent en (media)consument waarbij beide partijen hun voordeel doen. Het wantrouwen is vervangen door samenwerking'.

Media onder de loep is in de eerste plaats een handboek voor (eerstejaars)studenten journalistiek, maar het richt zich ook tot de mediaprofessional of de geïnteresseerde in het Belgische medialandschap, hoewel de focus grotendeels ligt op Vlaanderen. 'Massamedia in Vlaanderen' was dan misschien ook een betere ondertitel geweest.

Na een korte inleiding volgen vijf hoofdstukken: (1) massamedia algemeen, (2) gedrukte media, (3) audiovisuele media, (4) mediamarketing, en (5) concentratie. Na elk van de vijf hoofdstukken, die vele achtergrondkaderstukjes bevatten (zie voorbeelden infra), volgen een samenvatting en een notenapparaat. Achter in het boek staan ook een literatuurlijst en een index.

De jaarlijkse productie van Belga omvat 230.750 berichten, in het Nederlands en het Frans. Het jaarlijks aanbod van eigen foto's bedraagt 150.000. Daarbij komen nog 1.300.000 van AFP en meer dan 4.000.000 foto's van andere bronnen. Belga biedt eveneens een brede waaier van online producten aan voor Internet, Intranet, SMS en WAP. Bij Belga werken momenteel 135 personeelsleden: 100 journalisten en 35 bedienden.

Men vermoedt dat de allereerste krant ter wereld (of in Europa?) zou gemaakt zijn door de Antwerpenaar Abraham Verhoeven in 1605 onder de naam 'Nieuwe Tydinghen'.

In dit boek krijgt de lezer een antwoord op uiteenlopende vragen als: 'welke spelers zijn er op de brede Belgische mediamarkt en wat bieden zij aan? Hoe werkt een mediaorganisatie? Welke verbanden zijn er tussen media-organisaties? Wie doet onderzoek naar de media? Hoe verloopt zo'n onderzoek? Wat zijn de gevolgen van digitalisering voor de specifieke media? Welke maatschappelijke trends spelen zich af in het medialandschap?'

De auteur stelt terecht dat we midden in een 'media-explosie' zitten, en 'zeggen dat de printmedia moeilijke tijden kennen, is [...] een understatement'. Het laatste hoofdstuk, 'concentratie', heeft het over mediaconglomeraten: 'Veel factoren hebben ertoe geleid dat er in de mediasector een ware commercialisering is doorgevoerd. De strijd om de mediaconsument is enorm. Mediabedrijven zijn daardoor gefuseerd tot grote mediaconglomeraten die zich naar de markt schikken.' Naast de alomtegenwoordige digitale uitdaging en de toemerkende burgerjournalistiek (blogs) merkt De Lembre ook een 'oligopolistische' trend, waarbij 'slechts enkele groepen de markt controleren'.

Media onder de loep is een boek dat, zoals het een studieboek betaamt, heel wat begrippen uit de mediastudies op een heldere en overzichtelijke manier probeert te kaderen, en dat het geheel rijkelijk documenteert en (met vele grafiekjes en tabellen) illustreert.

Katheline De Lembre, *Media onder de loep. Een inleiding tot de mediastudies*. Leuven/Den Haag: Acco, 2014 (derde, herziene druk). ISBN 9789033493379, 192 blz., 26 euro.

Te boek

West-Vlaams te boek

FILIP DEVOS

Bij de West-Vlaamse uitgeverij Bibliodroom verschenen twee leuke boekjes waarin het West-Vlaamse dialect centraal staat. De kleine uitgeverij uit Meulebeke bracht eerder al drie boekjes op de markt over het West-Vlaamse dialect: *In 't plat West-Vlams*, *Kluchtjes in 't plat West-Vlams* en *In 't plat West-Vlams gezeid en gezewegen*.

Van akkelgoaten tot zurkeltrutte is de ondertitel van het *Craemers West-Vlaams vergeetwoordenboek* van auteur en columniste Ann De Craemer. De Craemer schrijft columns voor onder meer *De Morgen*, waar ze een taalblog heeft, de website van *HP/De Tijd* en *Taalunie: Bericht*, en schreef de romans *Vurige tong* (2011), *De seingever* (2012) en *Kwikzilver* (2014). De uit Tielt afkomstige auteur legt in haar korte inleiding, 'Een schommel is nog geen "renne"', uit dat het idee voor dit boekje ontstond in een column van oktober 2014 in de *Krant van West-Vlaanderen*. Daarin riep ze West-Vlamingen op haar hun 'vergeetwoorden' te sturen. De reacties waren zo massaal dat De Craemer besloot er een boekje van te maken. Dit vergeetwoordenboek noemt ze 'mijn eigen kleine strijd tegen de tikkende tijd'. Dialecten verdwijnen snel, want 'er is nu eenmaal de perceptie dat dialect boertig en lomp zou zijn, en dat standaardtaal beter is voor de toekomst van kinderen'. De Craemer zegt weinig over haar selectie, behalve dat ze 'geen wetenschappelijke selectieprocedure' heeft en helemaal 'geen wetenschappelijke pretentie'. Ze heeft gewoon verzameld wat ze 'naar eigen aanvoelen' 'vergeetwoorden (in wording)' vindt.

Dat resulteert in een flinterdun boekje waarin een 250-tal West-Vlaamse 'dialectwoorden' (of betekenissen) alfabetisch opgesomd staan, met daarnaast zeer kort het Nederlandse equivalent of een omschrijving.

akkelgoaten	verwickelingen
ipgetaloord	mooi opgemaakt/gekleed om naar een feestje te gaan
kulten	oude kleren, lompen
lezen	bidden
puppegoale	kruiwagen
seule	emmer
tabboard	slaapkleed
tefete	straks
tettekaba	bh
ulluwupper	flessenopener
zurkeltrutte	onnozele vrouw

Het rammelt aan alle kanten in dit boekje, al zal dat de meeste kopers/lezers een zorg zijn allicht. Hoewel De Craemer zegt soms 'een etymologische verklaring' te geven, doet ze dat maar bij een viertal woorden, zoals *avijzigoard* (*slim, wijs mens*. Afgeleid van het Franse 'avis', wat 'advies, raad' betekent), maar bijvoorbeeld niet bij de vele andere woorden van Franse oorsprong, zoals *bassing* ('kuip'), *boai* ('trui'), *kommissies* ('boodschappen'), *paravang* ('kamerscherm') of *profezoor* ('voorlopig'). Daarnaast zijn vele woorden opgenomen die helemaal niet typisch (of uitsluitend) West-Vlaams zijn: *anhouder* ('minnaar'), *bloelink* ('bloedworst'), *boejeemers* ('zigeuners'), *bordeure* ('stoeprand'), *draprie* ('gordijn'), *leegoard* ('luierik'), *sentern* ('waterput'), *tirette* ('ritssluiting'), *sulfers* ('lucifers'), *trutslen* ('lanterfanten'), *wak* ('vochtig'), *weewoare* ('weduwenaar'). Uitspraakvarianten worden op een hoop gegooid met echte, typisch West-Vlaamse lexemen. De spelling verraadt dat veel woorden bovendien beperkt zijn tot Zuidwest-Vlaanderen: *krutskool* ('kleuterschool'), *skietlap* ('katapult'). Daarnaast zijn niet alle betekenissen van de woorden vermeld. *Blutzak* kan naast 'naakt vogeljong' ook 'zonder geld' betekenen. *Doeninge* is niet noodzakelijk een 'groot huis', maar ook gewoon 'woning', zoals *feteure* naast kinderwagen ook 'auto' kan betekenen. Naast een kort nawoord over de 'Woordentas' van Gezelle, bevat dit boekje nog een vijftal cartoons van Lectrr, de (Roeselaarse) huiscartoonist van de krant *De Standaard*.

Lectrr, pseudoniem van Steven Degryse, bracht bij dezelfde uitgeverij Bibliodroom ongeveer gelijktijdig een boekje uit met cartoons in het West-Vlaams. De cartoonist publiceert in verschillende nationale en internationale media, en zijn cartoons werden onder meer in het Duits, Engels, Hongaars en Zweeds vertaald. Dit boekje met cartoons in het West-Vlaams is een unieke uitgave naar aanleiding van 10 jaar *Hara Kiwi* en biedt een selectie van de mooiste cartoons uit die tijd, eenmalig dus met West-Vlaamse tekst. Leuk!

Ann De Craemer, *Craemers West-Vlaams Vergeetwoordenboek*. Van *akkelgoaten tot zurkeltrutte*. Meulebeke: Bibliodroom, 2014. ISBN 9789081462372, 71 blz., 9,95 euro.

Lectrr, *Gara Kiewie*. *Lectrr in 't plat West-Vlams*. Meulebeke: Bibliodroom, 2014. ISBN 9789081462358, z.p., 9,95 euro.

Info: <http://www.bibliodroom.be>. E-mail: info@bibliodroom.be.

Stappen, slepen en slingeren

HUGO BROUCKAERT

Heel lang geleden, toen er nog normen en waarden waren, kon een burger die vond dat hem of haar onrecht was aangedaan, zich volgens de regels van de wet tot een rechtbank wenden of richten met het verzoek een zaak te behandelen. Hij of zij kon ook, om het ernstig te formuleren, een zaak aanhangig maken.

Die terminologie werd rond het einde van de vorige eeuw verlaten omdat iedereen begon te *stappen*. Politicus A stapt uit de fractie en neemt zitting als onafhankelijke. Mevrouw B stapt op en laat haar man met de kinderen achter. De heer C, actievoerder van beroep, stapt naar de Raad van State. Ook de menselijke waardigheid ontsnapt er niet aan: tegenwoordig stapt men ook uit het leven. Er wordt overal licht overheen gestapt.

Men stapt nu dus ook naar de rechtbank of, concreter nog, rechtstreeks naar de rechter. Maar ook dat wordt stilaan verleden tijd. Het is vandaag de dag gebruikelijk om iemand voor de rechter te *slepen*. Ik verneem uit de betere dagbladers dat een advocaat heel Rome voor de rechter wil slepen omdat hij de Romein Pontius Pilatus verantwoordelijk acht voor de moord op Jezus Christus.

Dat slepen van menselijke wezens achtte ik iets uit de holentijd, toen woest uitzierende troglodieten met de ene hand een knots vasthielden en met de andere een jonge vrouw bij de haren hun grot binnen sleepten, een gebruik dat nog leeft in cartoons met melige onderschriften.¹

Die ontwikkeling naar een meer fysieke, grimmige zo al niet gewelddadige inslag van het woordgebruik doet zich voor in alle aspecten van het dagelijkse leven. Het beëindigen van een arbeidsovereenkomst of het af danken van een partner heet thans *buitenzwieren*. Opstappen hoeft in dat geval niet meer. Amateurfilmpjes en compromitterende foto's worden op het internet *gezwierd* en een goede kennis van mij *zoeft* e-mailberichten door. Oom agent geeft ons geen beschaafde bekeuring meer, maar *slingert* ons meedogenloos op de bon. Wie in een bijeenkomst iets op te merken heeft, *gooit* het in de groep en wie zich met overtuiging voor iets wil inzetten, moet zich *smijten*!

Smijten, gooien en *werpen* zijn dagelijkse kost geworden. Jeroen Meus *zuiert* allerlei in zijn potten. Ook een benzinetank wordt niet meer gevuld, maar *volgegooid*. In het hooggebergte wordt zelfs met fietsen *gegooid*. Ik las dat Contador in de vorige Ronde van Frankrijk als eerste zijn fiets over de top van de Tourmalet gooide.

Het is gelukkig niet allemaal agressie wat de klok slaat. *Fietsen* kan ook op een vreedzame wijze gebeuren en dat is met name het geval in de politiek, een domein waar men veeleer achterbakse listen en lagen en dolksteken in de rug verwacht. Een gat in de begroting werd vroeger opgevuld, zoals dat met gaten gaat. Thans worden die door de regeringen dicht gefietst.

Tot slot nog een frappant voorbeeld. Europees Commissievoorzitter Juncker, die nog nooit op een fiets gezeten had, fietste – volgens de journalisten – afgelopen zomer door onze federale regeringsvorming heen door van België een vrouwelijke commissaris te eisen.

Voor wie achteloos door deze tekst heen is gefietst, wil ik er nog aan toevoegen: iemand voor de rechter brengen kan niet met de fiets. Het is te braaf.

1. In één geval bestaat dat gebruik nog in de werkelijkheid, zij het met een wisseling van de seksen: het is niet uitzonderlijk dat een vrouw haar man meesleept naar de zomerkoopjes.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord is correct gespeld?

1. a) degoutant
b) degoûtant
2. a) attacheekoffer
b) attachékoffer
3. a) electroshock
b) elektroshock
4. a) pince-nezs
b) pince-nez's
5. a) maoïstisch
b) maoïstisch
6. a) accomodatie
b) accommodatie

II. Zoek de antoniemen bij elkaar

pragmatisch, goddeloos, gedegen, assertief,
machinaal, ideologisch, onregelmatig, oppervlakkig,
vroom, continu, handmatig, volgzzaam

III. Welk woord past voor alle woorden?

1. ... kraan
... schade
... polis
2. ... vlucht
... soort
... trek
3. ... auto
... stoel
... ladder
4. ... boer
... suiker
... zuur

5. ... groep
... avond
... zucht
6. ... brief
... station
... vermogen

IV. Breek de onderstaande woorden correct af

1. herfstig
2. parapluutje
3. beëindigen
4. programma
5. lafaard
6. cafeetje

V. Vorm met de onderstaande woorden een correct gespeld woord

1. te niet doen
2. a capella koor
3. hink stap sprong
4. baby eczeem
5. café uitbater
6. vijftig euro biljet

OPLOSSINGEN

- I. 1a / 2b / 3b / 4a / 5b / 6b
- II. pragmatisch-ideologisch, continu-onregelmatig, assertief-volgzzaam, handmatig-machinaal, vroom-goddeloos, gedegen-oppervlakkig
- III. I. brand / 2. vogel / 3. trap / 4. melk / 5. praat / 6. laad
- IV. I. herfstig / 2. pa-ra-plu-tje / 3. be-ein-digen / 4. pro-gram-ma / 5. laf-aard / 6. ca-ff-tye
- V. I. tentidoen / 2. a-capella-koor / 3. hink-stap-sprong / 4. baby-eczeem / 5. café-uitbater / 6. vijftig-euro-biljet

Besteladres: INNI publishers, Industrielaan 5, 8501 Heule (abonn@innipublishers.com).
U hoeft pas te betalen als u van ons een factuur gekregen hebt.
